

İSLAM HUKUKUNDA MALLA İLGİLİ SULH ANLAŞMASI*

Hasan ELLEK**

Özet

İslam Hukukunda malla ilgili sulh anlaşması, insanlar arasında çeşitli sebeplerle ortaya çıkan ihtilaf ve çekişmelerin, karşılıklı anlaşarak sulh yoluyla çözüme kavuşturulmasıdır. Allah (c.c), Kur'an-ı Kerim'de sulhta büyük hayırlar bulunduğunu belirtmiş, Allah Rasulü (s.a.s) de helâli haram, haramı da helâl kılmadığı sürece sulhun caiz bir muamele olduğunu bildirmiş, huzuruna gelen davalarda taraflara aralarındaki anlaşmazlığı sulh yoluyla çözmeleri konusunda tavsiyede bulunmuştur.

Müslümanlar sulhla ilgili bu emir ve tavsiyelere uyarak, aralarında meydana gelen ihtilafı mümkün mertebe sulh yoluyla çözmek için gayret göstermişlerdir. Bu anlamda mahkemeye intikal eden davalarda taraflara sulh yoluyla karşılıklı anlaşmaları tavsiye edilmiştir. Hatta Osmanlı zamanında, davaların mahkemeye gitmeden halledilmesi için mahallelerde sulh meclisleri oluşturulmuştur. Böylelikle davaların azımsanmayacak bir kısmı sulh yoluyla çözüme kavuşturulmuş ve netice olarak da taraflar birbirine düşman değil, dost olmuşlardır.

Hem fertler arasında hem de toplum içerisinde huzur ve barışın sağlanmasında, ekonomik ve sosyal hayatın gelişmesinde İslam Hukukundaki Sulh Akdinin önemli bir katkısı vardır. Malın el değiştirdiği akitlerle ilgili davalarda sulh olurken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ise, faiz yasağına uygun hareket etmektir.

Anahtar Sözcükler: Sulh, Akit, Mal, İhtilaf, Anlaşma.

MAGISTRATE AGREEMENT ON FINANCIAL ISSUES OF ISLAMIC LAW

Abstract

Magistrate agreement on financial issues of islamic law is the resolution of the conflicts peacefully between people related to goods for various reasons by mutual agreement of parties. God on Quran indicate that there is great goodness on magistrate. The prophet also said that magistrate is permissible without making lawful(helal) unlawful(haram) and making unlawful(haram) lawful(helal) and he encouraged the people about their conflicts to resolve peacefully.

Muslims strive to resolve their conflicts peacefully as far as possible by obeying these orders. In this sense it is recommended to solve the conflicts by magistration. Even, in the Ottoman practice, magistrates councils established neighborhoods, through the magistrates' court cases, the parties were advised of mutual agreements. Thus, a substantial portion of cases, resolved through settlement, eventually the parties to each other not as enemies, but as friends separated.

Both among the individuals and in the community in ensuring comfort and peace, in developing and reviving of economic and social life, there is an important contribution of Labor Contract Magistrate of islamic law. Covenants contained in cases related to the goods changing hands, while magistrate, the important point to note is the prohibition of interest.

Key Words: Magistrate, covenant, goods, conflict, agreement.

* “İslam Hukukunda Malî Konularla İlgili Sulh Anlaşması (Akitler Çerçevesinde)” adlı doktora tez çalışması esas alınarak hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hasanellek@gumushane.edu.tr.

A- Sulh Kavramı

1. Sözlük Anlamı

Sulh kelimesi, Arapça bir sözcük olup, “Sa-le-ha / صَلَحَ” fiilinden türemiş bir isimdir. Bu fiil, sülasî mücerredin üçüncü ve beşinci bablarında kullanıldığında “*layık oldu, bir kişi fesadından sonra iyi oldu, doğru oldu, düzeldi, faydalı ve uygun oldu, müstakîm oldu, iyileşti*” anlamlarında lâzım bir mana bildirmektedir. “As-le-ha أَصْلَحَ” şeklinde if’âl babında “*düzeltilti, düzene koydu, tamir etti, uygun hale getirdi, kişilerin aralarını bulup barıştırdı ve iyilik yaptı*” anlamlarında müteaddî bir mana; “sâ-le-ha صَلَحَ” şeklinde mufâale bâbında ise “*anlaştı, uzlaştı, barıştı*” gibi müşâreket bildiren manalara gelmektedir.¹

Ünlü Arap Dili ve Edebiyatı âlimi Halil b. Ahmed (ö. 175/791)’in kitabı’l-ayn adlı eserinde geçen bir şiirde “sa-le-ha” sözcüğü, “doğru, faydalı ve uygun oldu” manalarında kullanılmaktadır:

لا يزنون في العشيرة بالسوء ولا يفسدون ما صلحا

“Kabileyi kötülükle itham etmiyorlar. Doğru ve düzgün olan şeyi bozmuyorlar.”²

“Sa-le-ha / صَلَحَ” fiili, iftiâl babında اصْطَلَحُوا şeklinde, tefâul babında ise اصْطَلَحُوا ve اصْطَلَحُوا şeklinde kullanıldığında صَلَحَ gibi “*anlaştı, uzlaştı, barıştı*” manalarını ifade etmektedir.³

188

صِلَاحًا kelimesi mufâale babından mastardır. Bişr b. Ebî Hazım صِلَاحًا kelimesini bir şiirinde şu şekilde kullandığı görülmektedir:

يَسْؤُمُونَ الصِّلَاحَ بِذَاتِ كَيْفٍ و ما فيها لهم سَلْعٌ وَقَارٌ

¹ Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-Luğa*, I-XVII, Thk. Abdülkerîm el-İzbâdî, b.y., t.y., c. IV, s. 243; Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, I-VI, Thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, 3. b., Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1404/1984, c. I, s. 383; Zemaşerî, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ömer, *Esâsu'l-Belağa*, I-II, Thk. Muhammed Basîl Uyûnu's-Sûd, 2. b., Dâru'l-Kütûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010, c. I, s. 554; İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, I-XVIII, 2. b., Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî - Müessesetu't-Târîhi'l-Arabî, Beyrut, 1417/1997, c. VII, s. 384; Feyyûmî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ali, *el-Misbâhu'l-Munîr fi Garîbi's-Serhi'l-Kebîr*, 1. b., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 1431/2010, s. 284; Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, I-IV, 1. b., Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1412/1991, c. I, s. 473; Tehânevî, Muhammed Ali el-Farûkî, *Mevsûatü Keşşâfi Istilahâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, I-II, ed. Refik el-Acem, Thk. Ali Dahrûc, 1. b., Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1996, c. II, s. 1093-1095.

² HALİL b. AHMED, Ebû Abdurrahman el-Halil b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhidî (el-Fürhûdî), *Kitabu'l-Ayn*, I-VIII, Thk. Mehdi el-Mahzûmî – İbrahim es-Sâmirâî, Dâru'l-Hilâl, b.y., t.y., c. VII, s. 351.

³ İbn Manzûr, a.g.e., a.y.

“Mağarada yaşayan insana barışı pazarlıyorlar, Hâlbuki orada/mağarada ne mal var, ne de deve.”⁴

Bu şiirde, malın ve bilhassa o zamanda en kıymetli binek vasıtası olan devenin bulunmadığı yerde, sulha da ihtiyaç yoktur, demek suretiyle, bu tez çalışmasında ele alınan mali konularla ilgili sulh anlaşmasına işaret edilmektedir.

“Sa-le-ha / صَلَحَ” fiilinin mastarı, “salâh / صَلَاح” şeklindedir. Salâh, layık olmak, iyi bir hal üzere olmak, bir kişinin fesadından sonra iyi olması, iyilik, istikamet ve musalaha/barışma anlamlarına gelmektedir.⁵

Mastarın “sulûh / الصُّلُوح ” şeklinde de geldiği zikredilmektedir. Nitekim aşağıdaki beyitte bu görülmektedir:

فَكَيْفَ بِإِطْرَاقِي إِذَا مَا سَنَمْتَنِّي وَ مَا بَعْدَ شَتْمِ الْوَالِدَيْنِ صُلُوحٌ

“Beni ve ana babamı aşağılayıp bize hakaret ettikten sonra, ben seninle nasıl barışır ve başımı öne eğip miskin miskin otururum.”⁶

Salâh kelimesi ile fesat kelimesi, maslahat kelimesi ile mefset kelimesi, ıslah kelimesi ile ifsat kelimesi ve ıstıslâh kelimesi ile de istıfşâd kelimesi zıt anlamlı sözcüklerdendir.⁷ Ayrıca “kötü/şerli olmak” manasındaki “talâh / الطَّلَاح ” kelimesi de salâh kelimesinin zıt anlamını ifade etmektedir.⁸

⁴ Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed Murtazâ el-Hüseynî, *Tâcu'l-Arûs min Cevheri'l-Kâmûs*, I-XL, Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt, 1369/1969, c. VI, s. 549.

⁵ Askerî, Ebû Hilâl Hasan b. Abdullah. b. sehl, *el-Furûk fi'l-Luğa*, Thk. Cemal Abdulganî Mudgameş, 2. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1427/2006, s. 366; Ahterî, Mustafa b. Şemseddin el-Karahisarî, *Ahteri Kebîr*, I-II, Matbaa-ı Âmira, İstanbul, 1310/1895, c. I, s. 471. “Salâh” kavramı ile ilgili olarak Ömer Dumlu'nun “Kur'an'da Salâh Meselesi” adlı bir kitabı bulunmaktadır.

⁶ Ezherî, a.g.e., a.y.; İbn Manzûr, a.g.e., a.y. Tehzîb'te beyitteki بِإِطْرَاقِي kelimesi, lisânu'l-arab'da بِإِطْرَاقِي şeklinde geçmektedir. Bu beyit, el-Mu'cemu'l-Mufassal fi Şevâhidi'l-Luğati'l-Arabiyye'de بِإِطْرَاقِي kelimesi ile yer almaktadır. Şiir بِإِطْرَاقِي kelimesi ile olduğunda manası şu şekilde olmaktadır: “Beni ve ana babamı aşağılayıp bize hakaret ettikten sonra, ben buna nasıl göz yumarım.” Emîl Bedî' Yakup, el-Mu'cemu'l-Mufassal fi Şevâhidi'l-Luğati'l-Arabiyye, I-XIV, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996, c. II, s. 118.

⁷ İsfehânî, Râgib, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, Thk. Safvan Adnan Davûdî, 4. b., Dâru'l-Kalem – ed-Dâru'ş-Şâmiye, Dimaşk – Beyrut, 1430/2009, s. 489; Cevherî, a.g.e., c. I, 384 ; Ahterî, a.g.e., a.y; Münâvî, Muhammed Abdurraûf, *et-Tevkîf ala Mühimmâti't-Teârîf*, Thk. Muhammed Rıdvân er-Râye, 2. b., Dâru'l-Fikri'l-Muâsır – Dâru'l-Fikr, Beyrut – Dimaşk, 1423/2002, s. 462.

⁸ İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. El-Hasen el-Ezdî, *Cemheretü'l-Luğa*, I-III, Thk. Remzi Münir Ba'lebekî, 1. b., Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, c. I, s. 543; Ezherî, a.g.e., c. IV, s. 385.

Salâh kelimesi şu anlamlarda da kullanılmaktadır: هَذَا أُدِيمٌ يَصْلُحُ النَّعْلَ “Bu ayakkabıya uygun deridir”, فَلَانَ لَا يَصْلُحُ لِصُحْبَتِكَ “Falan, sohbetine layık değildir” ve أَصْلَحَ إِلَى ذَاتِهِ “Hayvanına iyi baktı.”⁹

Salâh kelimesi özel isim olarak da kullanılmaktadır. Nitekim “salâhî / صَلَاحٌ ve “salâhun / صَلَاحٌ” kelimeleri, cahiliye döneminde Mekke’ye verilen isimlerdendir.¹⁰ Harb b. Ümeyye,¹¹ ficar günlerinde Ebû Matar el-Hadramî’ye hitaben söylediği şiirde Mekke’den bahsederken صَلَاح kelimesini kullanmıştır:

أَبَا مَطَرٍ هَلُمَّ إِلَى صَلَاحٍ لِيُكْفِيَنَّكَ النَّدَامَى مِنْ قُرَيْشٍ

“Ey Eba Matar! Salâh’a (Mekke) gidelim,

Sana Kureyş’in kadeh arkadaşları yeter.”¹²

Arap cahiliye şairlerinden İmruu’l-Kays (ö. 530) “ıslâh” kelimesini kullandığı bir beyitte şöyle demektedir:

تُنْكِلُ عَنْ ذُنَابِ الْبُغْيِ قَوْمًا وَ تَدْعُو آخِرِينَ إِلَى إِصْلَاحٍ

“Bir topluluğu isyan kurtlarından koruyor, diğerlerini de düzeltmeye çağırıyorsun.”¹³

Salâh kelimesinin ism-i faili olan “sâlih / صَلَاحٌ” çoklukta kinaye olarak kullanılmaktadır. Örneğin, çok yağmur yağdığını ifade etmek için مَطْرَةٌ صَلَاحَةٌ denilmektedir.¹⁴ “Sâlih / صَلَاحٌ” kelimesi “قَوْلٌ صَلَاحٌ” “iyi söz”, “عَمَلٌ صَلَاحٌ” “güzel amel” şeklinde bir şeye sıfat olarak da kullanılmaktadır.¹⁵

⁹ Zemahşerî, *Esâsu'l-Belağa*, c. I, s. 554.

¹⁰ Belâzürî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahya b. Câbir, b. Davud, *Fütûhu'l-Büldân*, Thk. Abdullah Enîs et-Tabbâ', Müessesetü'l-Meârif, Beyrut, 1407/1987, s. 69. Hilfû'l-fudûl antlaşmasına binaen haksızlığa uğrayanlara yardım edilmesi, saldırı korkusu bulunmaksızın gelinebilecek ve sığılabilecek kutsal bir yer (harem) oluşu v.b sebeplerle Mekke'ye bu isim verilmiş olabilir. Nitekim Hz. İbrahim (a.s) da Mekke'nin güvenilir bir belde olması için dua etmiştir. Bkz. Bakara (2), 126. Eyüp Sabri Paşa, Kâbe ve Mekke Tarihi (Mir'ât-ı Mekke) adlı eserinde “Salah” kelimesinin, “salâh ve felâh mahalli olduğu için” Mekke'ye bu isim verildiğini belirtmektedir. Eyüp Sabri Paşa, Kâbe ve Mekke Tarihi (Mir'ât-ı Mekke), Sadeleştiren: Osman Erdem, Fâtiḥ – Osmanlı Yayınevi, İstanbul, t.y., s. 27.

¹¹ Bu beyitin Hâris b. Ümeyye'ye ait olduğu da söylenmektedir. Zebîdî, a.g.e., a.y.

¹² İbn Düreyd, a.g.e., a.y.; İbn Manzûr, a.g.e., c. VII, s. 385. Dumlu, bu iki beyiti zikrettikten sonra, “Bu iki beyitten de anlaşılacağı üzere cahiliye döneminde “salâh” kavramı oldukça canlı bir konumdadır” demektedir.

¹³ Sendubî, Hasan, *Şerhu Divani İmrui'l-Kays*, Mısır, t.y., s. 251. Dumlu, Ömer, *Kur'an'da Salâh Meselesi*, 3. b., DİB Yayınları, Ankara, 2009, s. 25'den naklen.

¹⁴ İbn Manzûr, a.g.e., c. VII, s. 384.

¹⁵ Ebu'l-Bekâ, Eyyub b. Musa el-Hüseynî el-Kufevî, *el-Külliyât*, 2. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1413/1993, s. 560.

Sulh kelimesi Türkçede “barış, barışma, barışıklık, rahatlık, asayiş, uyuşma, uzlaşma, anlaşma” anlamlarına gelmektedir.¹⁶ الصُّلْح kelimesi hem müzekker hem müennes olarak kullanılmaktadır. Arap Dilinde “sulh / الصُّلْح” ve “Silm / سِلْم” kelimeleri “barış” manasında birbirinin eş anlamlısıdır.¹⁷

Sulh kelimesi Türkçede “barış, barışma, barışıklık, rahatlık, asayiş, uyuşma, uzlaşma, anlaşma” anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁸ Sulh, taraflar arasında ortaya çıkan ihtilaf ve çekişmelerin karşılıklı anlaşarak sona erdirilmesi manasına gelmektedir.

2. Terim Anlamı

İslam Hukukunda mezhepler, sulh akdini çeşitli açılardan değerlendirip farklı şekilde tanımlamışlardır. Hanefî âlimlerden Mevsilî (ö. 683/1284), Zeylaî (ö. 743/1342), Aynî (ö. 855/1451) ve Kâdızâde Efendi (ö. 988/1580) sulhu, “Hasımlar arasındaki çekişme ve anlaşmazlığı ortadan kaldıran akit” (عَقْدٌ يَرْفَعُ بِهِ (عَقْدٌ يَرْفَعُ النَّزَاعَ وَالْتِزَامُ بَيْنَ الْخُصُومِ)¹⁹ şeklinde tarif ederken; Neseî (ö. 710/1310) ve Meydânî (ö. 1298/1881) ise, “Çekişmeye son veren akit” (عَقْدٌ يَرْفَعُ النَّزَاعَ)²⁰ şeklinde daha kısa olarak tanımlamışlardır.

Şâfiî âlimlerden Nevevî (ö. 676/1277), Şirbînî (ö. 977/1570), Ramlî (ö. 1004/1596) “kendisiyle tartışmanın kesildiği akit” (لُغَةً: قَطْعُ النَّزَاعِ، وَشَرْعًا: عَقْدٌ يَحْصُلُ “عَقْدٌ يَرْفَعُ النَّزَاعَ”²¹ diye tanımlarken, Hanbelî âlimlerden İbn Kudâme (ö. 620/1223), İbn

¹⁶ Sâmî, Şemşeddin. Kâmus-u Türkî, Dersâdet, İstanbul, 1317, s. 830; Devellioğlu, Ferit, *Lûgat*, 11. b., Aydın Kitabevi, Ankara, 1993, s. 963; *TDK Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara, 2005, s. 1817.

¹⁷ İbn Manzûr, a.g.e., c. VII, s. 384.

¹⁸ Sâmî, Şemşeddin. Kâmus-u Türkî, Dersâdet, İstanbul, 1317, s. 830; Devellioğlu, Ferit, *Lûgat*, 11. b., Aydın Kitabevi, Ankara, 1993, s. 963; *TDK Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara, 2005, s. 1817.

¹⁹ Mevsilî, Ebu'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, I-IV, Thk. Şuayb el-Arnaût – Ahmed Muhammed Berhûm – Abdullatîf Hirzullah, 1. b., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dımaşk, 1430/2009, c. II, s. 421; Zeylaî, Fahrüddîn Osman b. Ali, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-VI, 1. b., el-Matbaatu'l-Kübra'l-Emîriyye, Bulak-Mısır, 1315/1897, c. V, s. 29; Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*, I-XII, 2. b., Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1411/1990, c. IX, s. 3; Kâdızâde Efendi, Şemsüddîn Ahmed b. Kûder, *Netâicu'l-Efkâr fî Keşfi'r-Rumûz ve'l-Esrâr (Tekmiletü Şerhi Fethi'l-Kadir)*, I-X, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, c. VIII, s. 423.

²⁰ Cürçânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitabu't-Ta'rifât*, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, 2. b., Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1428/2007, s. 209; Tûrî, Muhammed b. Hüseyin b. Ali, *Tekmiletü'l-Bahri'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-IX, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, c. VII, s. 434; İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer, *Reddu'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr*, I-XIV, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd - Ali Muhammed Muavvad, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2003, c. VIII, s. 405; Meydânî, Abdulganî b. Talip, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, I-IV, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., c. II, s. 162-163.

²¹ Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref, *Ravdatu't-Tâlibîn*, I-VIII, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvid, Dâru Alemi'l-Kütüb, Beyrut, 1423/2003, c. III, s. 427; Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatib Muhammed b. Muhammed, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Marife, Beyrut 1418/1997, c. II, s. 230; Ramlî,

Müflih (ö. 884/1479), Merdâvî (ö. 885/1480), Hicâvî (ö. 968/1560), Buhûtî (ö. 1051/1641) ve Necdî (ö. 1392/1972), “*İhtilaf hâlinde olan tarafların arasını bulmayı sağlayan akit*” (الصَّلْحُ مُعَاوَدَةٌ يَتَوَصَّلُ بِهَا إِلَى الْإِصْلَاحِ بَيْنَ الْمُخْتَلِفِينَ) ²² şeklinde tarif etmişlerdir.

Mâlikî fukahâsından İbn Arafe (ö. 803/1401)’nin sulh tanımı şöyledir: “*Sulh, ortaya çıkan veya çıkma ihtimali olan çekişmeyi gidermek için hak ve davadan bir bedel karşılığında vazgeçmektir.*” (اِنْتِقَالَ عَنِ حَقِّ أَوْ دَعْوَى بِعَوَضٍ لِرَفْعِ نِزَاعٍ أَوْ خَوْفٍ وَفُوعِهِ) ²³

Ca’ferî mezhebine göre sulh, “*Hasımlar arasındaki anlaşmazlığı karşılıklı rızayla ortadan kaldırmak için meşru kılınan bir akitir.*”

“*عَرَفَ كَثِيرٌ مِنَ الْفُقَهَاءِ الصَّلْحَ بِأَنَّهُ عَقْدٌ شَرَعٌ لِقَطْعِ التَّنَازُعِ بَيْنَ الْمُتَخَاصِمِينَ بِتَرَاضِيهَا*” ²⁴

Hanefî mezhebini esas alan Mecelle’nin 1531. maddesindeki sulh tanımı şöyledir: “*Sulh, bitterazi nizamı ref eden bir akitir ki icab ve kabul ile mün’akid olur.*” Bu tanım günümüz Türkçesine aşağıdaki şekilde çevirilebilir: “*İcab ve kabulle kurulup taraflar arasındaki anlaşmazlığı karşılıklı rıza ile ortadan kaldıran bir akitir.*” ²⁵

Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed, *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404/1984, c. IV, s. 382; AbdulMevcûd, Adil Ahmed, “ve diğerleri”, *Tekmilâtü'l-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, I-XXVII, 1. b., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007, c. XIV, s. 167.

²² İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed, *el-Muğni*, I-XV, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki – Abdülettâh Muhammed el-Hulv, 3. b., Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1417/1997, c. VII, s. 5; İbn Müflih, Ebû İshâk Burhânüddîn İbrahim b. Muhammed b. Abdullâh er-Râmîni ed-Dımaşki, *el-Mübdi' fi Şerhi'l-Mukni'*, I-VIII, 1. b., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, c. IV, s. 258; Merdâvî, Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleyman b. Ahmed, *el-İnsâf fi Ma'rifeti'r-Râcihi mine'l-Hilâf*, I-XII, 2. b., Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., c. V, s. 234; Hicâvî, Ebu'n-Necâ Şerefüddîn Musa b. Ahmed b. Sâlim el-Makdisî, *el-İknâu fi Fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-IV, Thk. Abdullatîf Muhammed Musa es-Subkî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y., c. II, s. 192; Buhûtî, Mansûr b. Yunus b. İdris, *Keşşâfu'l-Kinâ' ani'l-İknâ'*, I-XV, Thk. Komisyon, 1. b., Vezâratü'l-Adl fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye, 1427/2006, c. VIII, s. 276; Necdî, Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Âsimî, *Haşiyetü'r-Ravdi'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Mustakni'*, I-VII, 1. b., el-Metâbiu'l-Ehliyye, b.y., 1398/1976, c. V, s. 128.

²³ Haraşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah, *el-Haraşî Şerhu Muhtasari'l-Halil*, I-VIII, Dâru Sâder, Beyrut, t.y., c. VI, s. 2; Mevâk, Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî el-Girnâti, *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari'l-Halil*, I-VIII, 1. b., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1994, c. VII, s. 5; Sâvî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Halvetî, *Bulğatü's-Sâlik li Akrabi'l-Mesâlik*, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y., c. III, s. 405; Âbî, Salih Abdu's-Semî, *Cevâhiru'l-İklîl*, I-II, el-Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, t.y., c. II, s. 102; Alîş, Muhammed, *Şerhu Minehi'l-Celîl alâ Muhtasari'l-Allâme Halîl*, I-IV, Dâru Sâdir, b.y., t.y., c. III, s. 200.

²⁴ Muğniye, Muhammed Cevad, *Fikhu'l-İmâm Ca'feri's-Sâdik*, I-VI, 5. b., Dâru'l-Cevâd, Beyrut, 1404/1984, c. IV, s. 87.

²⁵ Mecelle, Mad., 1531.

İslam Hukukunda Sulh konusunda Türkçe yayımlanmış ve ulaşabildiğimiz tek eser sahibi olan Davut Yaylalı, mezheplerin sulhla ilgili tanımlarını birleştirerek sulhu, “*Tarafların bir bedel karşılığında aralarındaki ihtilafı kaldırmak için kendi rızalarıyla yaptıkları akde sulh denir*”²⁶ şeklinde tarif etmiştir.

3. Tanımların Değerlendirilmesi

Bu tanımların ortak noktası olarak sulhun, taraflar arasında ortaya çıkan veya çıkma ihtimali olan bir anlaşmazlığı gidermek için yapıldığı hususu zikredilebilir. Şöyle ki, yukarıda kaydedilen tanımlarda geçen “teşâcur” (التَّشَاوُر) (tartışma), “nizâ” (النِّزَا) (çekişme), “husûm” (الْحُصُوم) (davacı - davalı), “muhtelifeyn” (الْمُخْتَلِفَيْن) (ihtilaf içinde olanlar) ve “mütehasimîn” (الْمُتَخَصِمِينَ) (davacı - davalı) gibi ifadeler ile sulhun diğer hukuki işlemlerden ayrılan özelliğine işaret edilmektedir. Bu da sulhun, taraflar arasında meydana gelen tartışma ve çekişmeyi bir şekilde çözüme kavuşturmak için yapılan bir anlaşma olduğunu göstermektedir.

Yukarıda kaydedilen Hanefî, Şâfiî, Hanbelî, Mâlikî ve Ca’ferî mezheplerinin sulh tanımları ana hatlarıyla birbirlerine benzemekle birlikte, Mâlikî ve Ca’ferî mezhepleri ile Mecelle’nin sulh tanımlarında bazı ilaveler olduğu görülmektedir. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

Mâlikîlerin sulh tanımında “*çıkma ihtimali olan*” (خَوْفٍ وَفُوعِهِ) ifadesi dikkat çekmektedir. Bu ifadeye göre Mâlikî mezhebinde sulhun sahası, diğer mezheplerde olduğu gibi sadece üzerinde çekişme olan hukuki ilişkilerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda taraflar arasında anlaşmazlık çıkması muhtemel durumları da kapsadığı ve böyle bir olayın meydana gelmesini önceden önleyecek akitlerin de sulh olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.²⁷

Mâlikîlerin sulh tanımında geçen “*bir bedel karşılığında*” (بِعَوَضٍ) ifadesiyle, sulhun bir bedel karşılığı yapılabildiği belirtilmektedir. Sulh işlemi, çoğunlukla bir bedel mukabilinde yapılsa da bazı durumlarda bedelsiz olarak da yapılmaktadır. Bu sebeple tarifte bulunan “*bir bedel karşılığında*” kaydının sulh işleminin sınırlarını daralttığı düşünülebilir.

Ca’ferî mezhebi ve Mecelle’nin sulh tanımındaki “*karşılıklı rızayla*” (بِتَرَاضِيهَا) ibaresine gelince; bu ifade, sulh akdinin tarafların özgür iradesi ile yapılan bir akit olduğunu ve tarafların sulh yapmaya zorlanamayacaklarını göstermektedir. Her ne kadar sulh akdinin muteber olanı, karşılıklı rıza ile yapılanı olsa da, bazen insan mahkemeye çıkmamak, yemin etmemek, başından belayı bir şekilde atıp bu gibi olaylarla zaman kaybetmemek ve buna benzer sebeplerle rızası olmamasına rağmen sulh yapmak mecburiyetinde kalabilir. Bu

²⁶ Yaylalı, Davut, *İslam Hukukunda Sulh*, Taştan Matbaası, İstanbul, 1993, s. 13.

²⁷ Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 167.

sebeple Ca'ferî mezhebi ve Mecelle'nin kullanmış olduğu “karşılıklı rızayla” ifadesinin tanımında zikredilmemesi, sulh akdinin kapsamının daraltılmaması adına daha isabetli görülmektedir.

Neseî ve Meydânî gibi Hanefî âlimlerin yapmış oldukları “Çekişmeye son veren akit” (عَقْدٌ يَرْفَعُ النَّزَاعَ) şeklindeki tanım, tercihe en uygun olanıdır. Çünkü bu tanım, diğerlerine göre daha öz ve daha kapsamlıdır. Tanımda geçen “akit” (عَقْدٌ) kelimesinden sulh işleminin taraflar arasında gerçekleştiği anlaşıldığından (بَيْنَ الْخُصُومِ), (بَيْنَ الْمُتَخَاصِمِينَ) ve (بَيْنَ الْمُخْتَلِفِينَ) kayıtlarının tanımda zikredilmesi şart değildir. Zira karşılıklı taraflar olmadan akit yapılamaz. (النِّزَاعَ) kelimesi taraflar arasında ister ortaya çıkmış, isterse ortaya çıkma ihtimali olsun, bir çekişmenin bulunduğunu göstermektedir.

B- Sulh Akdinin Çeşitleri

Sulh akdini, farklı açılardan çeşitli kısımlara ayırmak mümkündür. Sulh akdi, yapıldığı yere ve davalının, davacının iddiasına vereceği cevap şekline göre yani mahiyeti açısından tasnife tabi tutulmuştur. Ayrıca caiz olan ve caiz olmayan sulh; ahvâl-i şahsiye, muamelât ve uluslararası ilişkilerle ilgili sulh; kısas, diyet ve had konularını kapsayan cinayetlerle ilgili sulh olmak üzere değişik yönlerden çeşitlere ayrılabilir.

Bu tasnifler içinde yer alan sulh türleri, ayrı isimlerle ifade edildiği gibi hükümleri açısından da aralarında farklar bulunmaktadır. Bu bölümde, çalışma konumuzu ilgilendiren sulh akdinin yapıldığı yer ile mahiyeti açısından sulh çeşitleri ve bunlara ait hükümler tanıtılmaya çalışılacaktır.

1. Yapıldığı Yer Açısından Sulhun Çeşitleri

Sulh akdini, yapıldığı yere göre ayırma tabi tutulduğunda, mahkeme dışında sulh veya mahkemede/mahkeme esnasında sulh olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Çünkü anlaşmazlıklar mahkemeye taşınmadan sulh yapılarak çözüme kavuşturulabildiği gibi hâkim huzurunda da sulh yapılabilir. Aşağıda, bu iki sulh şekli sırasıyla tanıtılacak ve tabi olduğu hükümler üzerinde kısaca durulacaktır.

a. Mahkeme Dışında Sulh

Tarafların, aralarındaki çekişmeye kendi aralarında veya güven duydukları başka insanların yardımı ile karşılıklı anlaşarak son vermeleri şeklinde yaptıkları sulh akdi mahkeme dışında yapılan sulh olarak isimlendirilmektedir. Zira anlaşmazlığa düşen kişilerin, aralarındaki problemi çözmek için mutlaka mahkemeye gitmeleri şart değildir. Hatta bu şekilde karşılıklı rıza ile sulh olmalarının teşvik edilmiş olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu bakımdan anlaşmazlıkları ortadan kaldırma amacı taşıyan sulh akdi, mahkeme dışında da yapılabilir.

Mahkeme dışında yapılan sulh akdini resmi bir makama taşıyarak tescil ettirmek şart değildir. Ancak ileride çıkabilecek ihtilafları önlemek için resmi bir makamda yapılması veya en azından şahitler huzurunda yazı ile tespit edilmesinde fayda vardır. Nitekim Cenab-ı Hak, Kur'an'da muamelelerin yazı ile tespit edilmesini tavsiye etmektedir.²⁸

Taraflar, mahkeme dışında yapmış oldukları sulh sözleşmesini mahkemeye götürür ve buna göre sulh olduklarını bildirirlerse, bu husus tutanağa geçirilip imza ettirilir. Bu durumda mahkeme dışı sulh, muhakeme esnasında sulha dönüşür. Mahkeme dışında yapılan sulhun mahkemeye taşınmasındaki asıl amaç, yapılan sulhu tescil ettirmek suretiyle bağlayıcı hale getirip yeni bir anlaşmazlığın ortaya çıkmasına engel olmaktır.

b. Muhakeme Esnasında Sulh

Anlaşmazlıkların mahkemeye intikal etmeden çözülmesi İslam'ın öncelikle tavsiye ettiği bir durum olmakla birlikte bazen problemlerin bu şekilde çözülemediği ve mahkemeye taşındığı da bir gerçektir. Böyle bir durumda mahkemede sulh konusu gündeme gelmektedir. Mahkemeye getirilen davaların tarafları birbirinin akrabası veya toplum içerisinde saygın kişiler ise yahut üzerinden uzun zaman geçtiği için kimin haklı olduğunu tespit etmek zorlaşmışsa bu gibi durumlarda hâkim, hüküm vermekte acele etmemelidir. Hâkim, taraflara öncelikle sulh olup birbiriyle anlaşmalarını tavsiye etmelidir.²⁹ Nitekim Hz. Ömer (r.a), Ebû Mûsa'l-Eş'arî'ye yazdığı mektupta, tarafları sulh yapmaya yönlendirmesini tavsiye etmiş, davaları hâkim kararıyla hükme bağlamanın taraflar arasında düşmanlığın meydana gelmesine sebep olduğunu ifade etmiştir.³⁰

195

Akrabalar arasında ortaya çıkan problemlerin mahkemeye gitmeden sulh yoluyla çözülmesi daha önemlidir. Çünkü insanlar, mahkemeye çıkmaktan ve hâkim önünde hesap vermekten fitraten hoşlanmazlar. Haklı dahi olsalar böyle bir konuma gelmelerinin toplumdaki saygınlıklarına halel getireceğini düşünürler. Bu duruma bir akrabasının sebep olması ise o kişide kırgınlıklar meydana getirebilir. Bu da tabii olarak sıla-i rahimin kesilmesine neden olabilir.

Taraflar sulha yanaşmazlarsa, hâkim davanın gereksiz yere sürüncemede kalmaması için sulh teklifinde ısrar etmez. Çünkü sulh yapmaları için ısrarda bulunmak, tarafların rızaları hilafına sulh olmalarına yol açabileceği gibi hâkimin itibarını zedeleyerek onu töhmet altında da bırakabilir. Taraflar sulha yanaşmazlarsa, hâkim usulüne uygun olarak yargılamayı sonuçlandırır. Ayrıca

²⁸ Bkz. Bakara (2), 282.

²⁹ Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, I-XXXI, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1409/1989, c. XX, s. 136.

³⁰ Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali (ö. 548/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-XI, Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, c. VI, s. 109.

hâkim, kimin haklı olduğunu net olarak tespit etmişse, taraflara sulh olmaları için teşvikte bulunamaz.³¹

Tarafların kendi iradeleri ile sulhu kabul etmeleri hâlinde, karşılıklı anlaşarak uzlaşmaları sağlanır.³² Hiç şüphesiz burada söz konusu olan sulh, hâkimin davayı hükme bağlamasından önceki devrede olan sulhtur. Dava karara bağlandıktan sonra hâkimin tarafları sulha yönlendirmesi düşünülemez. Ancak taraflar hâkimin yönlendirmesi olmaksızın anlaşma yaparak davaya son verebilirler veya hükmün bozulmasını isteyebilirler.³³

Netice olarak sulh akdi, yapıldığı yer bakımından mahkeme dışı sulh ve muhakeme esnasında sulh olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İster tarafların kendi istekleriyle isterse başkalarının teşvikiyle olsun mahkeme dışında yapılan sulh akdinin yazıyla, şahitlerle veya resmi bir makam tarafından tespit ve tescil edilmesi tavsiye edilmektedir. Mahkemeye taşınan davalarda hâkim tarafların uzlaşarak anlaşmalarına fırsat tanır, hatta bu konuda tarafları teşvik edebilir. Ancak bu şekilde davranması mahkeme ve hâkimin konumuna zarar verecekse, hâkim, hüküm neyi gerektiriyorsa ona göre karar vermekte tereddüt etmemelidir.

2. Mahiyeti Açısından Sulhun Çeşitleri

Mahiyeti açısından sulh akdi, hak iddiasında bulunan davacının iddiasını davalının kabul edip etmemesi veya davalının bu iddiaya herhangi bir cevap verip vermemesine göre üç çeşit olarak kabul edilmiştir. Buna göre davalının, davacının iddiasının doğruluğunu kabul etmesi hâlinde yapılan sulha *ikrar üzerine sulh* denir. Davalının iddiayı kabul etmeyip onun doğru olmadığını ileri sürmesine rağmen sulh yapmayı kabul etmesine *inkâr üzerine sulh* denir. Yine davalı, aleyhine açılan davada ileri sürülen iddianın aleyhinde bir şey söylemediği gibi lehinde de bir şey söylemeyip susması ve sulha razı olmasına ise *sükût üzerine sulh* denir.³⁴ Aşağıda açıklanacağı üzere davalının tutumuna göre isimlendirilen sulh çeşitleri, bir takım hükümler bakımından da birbirinden ayrılmaktadır.

196

a. İkrar Üzerine Sulh

³¹ Tarablusî, Ebu'l-Hasen Alauddîn Ali b. Halil, *Muînu'l-Hukkâm fî mâ yetereddedu beyne'l-Hasmeyn mine'l-Ahkâm*, Dâru'l-Fikr, b.y., t.y., s. 19.

³² İbn Ferhûn, Ebu'l-Vefâ Burhanuddîn İbrahim b. Ali b. Muhammed, *Tebziratü'l-Hukkâm fî Usuli'l-Akdiye ve Menâhici'l-Ahkâm*, I-II, 1. b., Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kâhire, 1406/1986, c. II, s. 48; Himîdî, Abdurrahman İbrahim Abdulaziz, *el-Kadâ' ve Nizâmuhu fî'l-Kitab ve's-Sünne*, Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1409/1989, s. 591-592.

³³ Atar, Fahrettin, *İslâm İcra ve İflâs Hukuku*, Yıldızlar Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 289.

³⁴ Kâsânî, Alauddîn Ebu Bekr b. Mes'ud (ö. 587/1191), *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Sherâi'*, I-X, Thk. Ali Muhammed Muavvîd – Adil Ahmed Abdulmevcûd, 2. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, c. VII, s. 466; Tarablusî, *Muînu'l-Hukkâm*, s. 123.

İkrar üzerine sulh, davalının, dava konusu olan şeyi ikrar etmesinden sonra davacıyla arasında bulunan çekişmeyi sona erdirmek amacıyla yapılan sulhtur.³⁵ Şahit ve yazılı belge gibi delillerle ispat edilen haklarla ilgili olarak gerçekleştirilen sulh akdi de bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Genel olarak İslam Hukukçuları ikrar üzerine sulhun caiz olduğuna hükmetmişlerdir.³⁶ İkrar üzerine sulh, davacının hakkını itiraf ettiği halde ödeme gücü olmadığı için bu hakkın sadece bir kısmını ödeme veya o hakka karşılık başka bir şey verme şeklinde yapılmaktadır. Bazen de karşı tarafın kendi rızasıyla hakkının bir kısmından vazgeçmesi şeklinde olmaktadır. İşte bu ve benzeri düşüncelerle sulhun bu kısmı caiz görülmüştür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) de Ka'b b. Malik ile İbn Ebî Hadred arasında borcun yarısını tahsil üzerine sulh yaparak anlaşmazlığı gidermiştir.³⁷

Hanbelî hukukçularından İbn Ebî Mûsâ ve el-Hırakî (ö. 334/946), ikrardan sonra hakkı ödemekten imtina ederek karşı tarafı sulh akdine zorlamayı, karşı tarafın hakkını çiğnemek olarak değerlendirmektedir. Çünkü sulhun amacı, münazaa ve ihtilafı ortadan kaldırmak olduğundan, davalının ikrarı hâlinde taraflar arasında artık herhangi bir ihtilaf kalmadığı için burada sulha gerek kalmaz. Zira bu durumda davalı, ileri sürülen iddiayı kabul etmiştir ve böylece borcunu ifa etmekle yükümlü hâle gelmiştir. Zimmetinde bulunan hakkı itiraf ettiği veya bu hak başka delillerle ispat edildiği halde, onu ödemekten imtina etmek suretiyle davacıyı sulha zorlamak haksızlıktır. Davacı, kendi rızasıyla sulh konusunun bir kısmından vazgeçerse, bu ibra olur. Davacı, sulh konusunun bir kısmını davalıya bağışlarsa, bu hibe olur. Davacı, sulh konusunu başka bir şey karşılığında değişmişse, o zaman bu muamele satım sözleşmesi kabul edilir. Sulh konusunun tamamını almışsa, bu da zaten sulh sayılmaz, demektedirler.³⁸

Yukarıda ifade edilen görüşler içerisinde cumhurunki tercih edilmeye daha uygundur. Çünkü önemli olan, insanlar arasındaki çekişme ve anlaşmazlıkların

³⁵ Cürcânî, a.g.e., s. 209.

³⁶ Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, I-XI, 1. b., Dâru'l-Vefâ, el-Mensûra, 1422/2001, c. IV, s. 464; Kudûrî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer, *Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-Fikhi'l-Hanefî*, 1. b., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, s. 121; İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd (ö. 595/1198), *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, I-II, 6. b., Dâru'l-Marife, b.y., 1402/1982, c. II, s. 293; İbnu'l-Cevzî, Ebû Muhammed Muhyiddîn Yusuf b. Abdurrahman b. Ali et-Teymî el-Bekrî, *el-Mezhebü'l-Ahmed fi'l-Mezhebi'l-İmâm Ahmed*, 2. b., Dâru'l-Müessesesi's-Saîdiyye, Riyad, 2002, s. 96; Şîrbînî, a.g.e., c. II, s. 231.

³⁷ Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/869), *el-Câmiu's-Sahih*, I-VIII, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, Sulh, 10; Müslim, Ebu'l-Hüseyn İbnu'l-Haccâc (ö. 261/874), *Sahihu Müslim*, I-V, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, Musâkât, 20; Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî (ö. 275/889), *Kitabü's-Sünen*, I-IV, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, Akdiye, 12.

³⁸ Hırakî, Ebu'l-Kâsim Ömer b. el-Hüseyn b. Abdullah, *Metnü'l-Hırakî alâ Mezhebi Ebî Abdillâh Ahmed b. Hanbelî's-Şeybânî*, 1. b., Dâru's-Sahâbeti li't-Turâs, Tanta, 1413/1993, s. 73; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 12; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 279.

haramın helâl, helâlin da haram kılınmayacağı bir şekilde çözüme kavuşturulmasıdır. Kaldı ki ikrar hâlindeki sulhun caiz olmadığına dair herhangi bir delil de yoktur. Zaten İbn Ebî Musa ve el-Hırakî'nin, ikrar üzerine yapılan sulh işlemi hakkındaki itirazlarının sadece isimlendirmede/laflî ihtilaf olduğu, bizzat Hanbelî âlimler tarafından da ifade edilmiştir.³⁹ Ancak ihtilaf ve tereddütten tamamen kurtulmak istenirse, ikrar hâlindeki sulh işlemi, sulh lafzıyla değil de ibra ve hibe gibi kavramlarla ifade edilebilir. Çünkü insan bir başkasında olan hakkının tamamından veya bir kısmından borçlusunu ibra etse veya hakkının tamamını veya bir kısmını borçlusuna hibe etse, hiç kimse buna bir şey diyemez. Hatta hâkim veya bir aracı, davacıdan iddia ettiği hakkının bir kısmından veya tamamından vazgeçmesini ister ve davacı da bunu kabul ettiği takdirde, herhangi bir günah işlenmiş olmaz.⁴⁰

İkrar üzerine sulh akdi, bir mal yerine başka bir mal üzerine yapılmışsa, bu işlem satım sözleşmesi hükmündedir.⁴¹ Bu, tarafların karşılıklı rızasıyla bir malın başka bir malla mübadelesi demektir. Şayet sulh akdi, herhangi bir evde belirli bir süre oturma veya bir arabayı belirli bir süre kullanma gibi bir menfaat üzerine yapılmışsa, bu işlem kira sözleşmesi hükmündedir.⁴² Şayet sulh akdi, iddia edilen belli bir malın bir kısmı üzerine yapılmışsa, bu işlem hibe hükmündedir.⁴³

Yukarıdaki bilgilere göre ikrar üzerine sulh akdinin, davalının davacının iddiasını kabulüne binaen aralarındaki problemi bir şekilde çözmek amacıyla yaptıkları sulh işlemi olduğu anlaşılmaktadır. Sulh akdi, konusu ve bedelinin mahiyetine göre satım sözleşmesi, icare, hibe, ibra, sarf gibi akitlerle yakın ilişki içerisinde girmekte ve onların hükümlerine göre sulh işlemi yapılmaktadır.

b. İnkâr Üzerine Sulh

İnkâr üzerine sulh, davacının iddiasını ispat edecek delili bulamadığı, davalının da davacının iddiasını kabul etmediği ve teklif edilen yeminden kaçındığı durumlarda dava konusu husumete son vermek amacıyla yapılan sulhtur.⁴⁴

³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 12; Buhûfî, a.g.e., a.y.; en-Necdî, a.g.e., c. V, s. 128.

⁴⁰ Eşkar, Muhammed Süleyman Abdullah, *el-Mücellâ fi'l-Fıkhî'l-Hanbelî*, I-II, 1. b., Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1419/1998, c. II, s. 48.

⁴¹ *Mecelle*, Mad., 1548.

⁴² *Mecelle*, Mad., 1549.

⁴³ Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, *el-Mühezzeb fi Fıkhî'l-İmâmi's-Şâfiî*, I-III, 1. b., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1995, c. II, s. 135; Şîrbînî, a.g.e., c. II, s. 231; *Mecelle*, Mad., 1551.

⁴⁴ Cürcânî, a.g.e., 209; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 289-290.

İnkâr üzerine sulhun hukuka uygunluğu tartışmalıdır. Hanefî, Mâlikî, Hanbelî ve İmâmiyye mezhepleri bu tür sulhu caiz görürken⁴⁵ Şâfiî ve Zâhirîler bunu kabul etmemiştir.⁴⁶

İnkâr üzerine sulhun caiz olduğunu kabul edenlere göre, “*Sulh daha hayırlıdır*”⁴⁷ ayeti ile Tirmizî’nin hasen sahîh olarak değerlendirdiği “*Haramı helâl, helâli haram kılan sulh dışında Müslümanlar arasında sulh caizdir. Haramı helâl, helâli haram kılan şart hariç, Müslümanlar kendi aralarında koydukları şartlara uymak zorundadır*”⁴⁸ hadis-i şerifi gibi nasslar, sulhtan mutlak olarak bahsetmekte ve umumî kaidelere muhalif olmamak şartıyla herhangi bir sınırlandırma getirmemektedir. Böyle bir sınırlama başka delillerle de sabit olmadığından yukarıda zikredilen nasslar, inkâr ve sükût üzerine sulhun caiz olduğuna delalet etmektedir.⁴⁹

Ebû Hanîfe (ö. 150/767) bu konuda: “*Caiz olmaya en çok layık olan sulh, inkâr üzerine yapılan sulhtur. Çünkü sulhtan maksat, insanlar arasında meydana gelen ihtilafları çözmek ve anlaşmazlıkları gidermektir. İnkâr hâlinde buna daha çok ihtiyaç vardır*” demektedir.⁵⁰

İnkâr üzerine sulhu caiz kabul etmeyen Şâfiîler ve Zâhirîlere göre, “*Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin*”⁵¹ ayeti ile “*Mallarınız ve kanlarınız birbirinize haramdır*”⁵² hadisi gibi nasslar, Müslümanları batıl, haksız ve haram yollarla kazanç elde etmekten ve birbirlerinin haklarına tecavüz etmekten sakındırmaktadır. Kaçınılması gereken batıl yollardan birisi de inkâr üzerine sulhtur. Çünkü davacı

⁴⁵ Aynî, a.g.e., c. IX, s. 3; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 422; İbn Rüşd el-Hafid, a.g.e., c. II, s. 293-294; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed, *el-Kâfi*, I-VI, Thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hecer, b.y., t.y., c. III, s. 268; İbn Nasr, Ebû Muhammed Abdu'l-Vehhâb Ali, *el-Meûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, I-II, Thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1998, c. II, s. 173; Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali (ö. 460/1067), *el-Mebsût fî Fıkhı'l-İmâmiyye*, I-VIII, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmiyye, Beyrut, t.y., c. II, s. 289; İbnu'l-Cevzî, a.g.e., s. 96.

⁴⁶ Şâfiî, a.g.e., a.y; İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî, *el-Muhallâ*, I-XI, 1. b., Matbaatu'n-Nehda, Mısır, 1350/1931, c. VIII, s. 160; İmrânî, Ebu'l-Hüseyn Yahya b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim (ö. 558/1163), *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, I-XIV, 1. b., Dâru'l-Minhâc, Beyrut, 1421/2000, c. VI, s. 247; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 174-176.

⁴⁷ Nisa (4), 128.

⁴⁸ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, Ahkâm, 17; Ebû Davud, Akdiye, 12.

⁴⁹ Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I-III, 3. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007, c. II, s. 355; İbn Nasr, a.g.e., a.y.; Merjinânî, Ali b. Bekr, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, I-VIII, İdâratü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Karaçi, 1417/1996, c. VI, s. 129-130; en-Necdî, a.g.e., c. V, s. 128.

⁵⁰ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 467; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 422; Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 31; Meccâcî, Muhammed Sukhâl, *el-Mühezzeb mine'l-Fıkhı'l-Mâlikî ve Edilletüh*, I-III, 1. b., Dâru'l-Va'y - Dâru'l-Kalem, Dimaşk - er-Ruveybe, 1431/2010, c. II, s. 534.

⁵¹ Nisa (4), 29.

⁵² Buhârî, İlim, 37.

hak iddiasında yalancı ise sulh bedelini haksız bir şekilde almaktadır. Doğru söylemekte ise bu takdirde de davalının davayı ortadan kaldırmak için ödediği meblağ, rüşvet hükmündedir. Ayrıca iddiayı kabul etmemesi sebebiyle yemin etmesi gereken davalı, eğer yalan yere yemin edeceğinden dolayı yeminine karşılık bir bedele sulh olursa, diğer tarafın hakkına tecavüz etmiş olmaktadır. Yemini haklı olarak yapacağı halde bundan kaçınarak bir bedel vermesi durumunda ise, davacı davalının malını haksız bir şekilde almış olmaktadır.⁵³

İnkâr üzerine sulhu caiz görmeyenlere göre, Rasulullah (s.a.s) sulhun caiz oluşunu, helâli haram veya haramı helâl kılmama şartına bağlamıştır. İnkâr üzerine sulhta haram helâl, helâl da haram kılınmaktadır. Şöyle ki, sulh olmadan önce sulh bedeli davalının mülkiyetinde ve ona helâl, davacı için haram iken, sulh yapmak suretiyle durum tam tersine dönmekte, diğer bir ifadeyle sulh bedeli davacının mülkiyetine geçip ona helâl, davalıya ise haram olmaktadır. Ayrıca davacı eğer iddiasında haklı ise, iddia etmiş olduğu malın bir kısmını almak suretiyle helâl olan malının diğer kısmını sulh işlemiyle kendisine haram kılmaktadır.⁵⁴

İnkâr üzerine sulhu caiz görmeyenlere şu şekilde cevap verilmektedir: Bilerek gerçeğe aykırı beyanda bulunan tarafın sulh yoluyla bedel almasının haram olduğunda ittifak vardır. Davacı haklı olduğuna, davalı da üzerinde hak bulunmadığına inanıyorsa, çekişmeyi sona erdirmek için bir bedel üzerinde anlaşmalarında sakınca yoktur. Çünkü davacı, inancına göre sabit olan hakkına karşılık kendisinin razı olduğu bir bedel almakta veya alacağını bir kısmı bakımından davalıya ibra etmektedir. Davalı da borçlu olduğuna inanmamakla birlikte yargılanma külfetinden kurtulmak, tartışmayı sona erdirmek, belayı defetmek ya da yemin etmemek için bir miktar malını feda etmektedir. Eğer bu tür sulh caiz kabul edilmezse, birçok hukuki çekişme devam eder gider.⁵⁵

Davalının davadan bir an önce kurtulmak veya onur kırıcı bulduğundan dolayı mahkeme önüne çıkmamak amacıyla davacıya vermeyi kabul ettiği miktarın rüşvet hükmünde kabul edilmesi doğru değildir. Çünkü davalı, bu şekilde fedakârlık yapıp sulh olmak suretiyle; yemin etmekten, hâkim huzuruna çıkarak rencide olmaktan ve kendisine gelebilecek bazı kötülüklerden kurtulmaktadır. “Allah rüşvet verene de, alana da lanet etsin”⁵⁶ hadisi, zalim bir kimsenin zulme

⁵³ İmrânî, a.g.e., c. VI, s. 247; Bkz. İbn Hazm, a.g.e., c. VIII, s. 161-165.

⁵⁴ Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 234; Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *el-Büceyrimî ale'l-Hatîb*, I-V, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996, c. III, s. 398-399; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 176.

⁵⁵ Kudûrî, a.g.e., s. 121; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 6-7; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 423; Bâbertî, Ekmelü'd-Dîn Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (ö. 786/1384), *el-Inâye Şerhu'l-Hidâye*, I-VI, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007, c. V, s. 49; Tehânevî, Zafer Ahmed, *İ'lâu's-Sünen*, I-XXII, İdâratü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Karaşi, 1418/1997, c. XVI, s. 5-7.

⁵⁶ Tirmizî, Ahkâm, 9; Ebû Davud, Akdiye, 4; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni (ö. 275/888), *Sünen*, I-II, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, Ahkâm, 3.

yardımcı olmaları için zalim idarecilere verdiği şeyler hakkındadır. Burada ise insanın kendisini koruması söz konusudur. Zaten mal da insanın kendisini koruması için yaratılmıştır.⁵⁷ Kaldı ki Ebû Yusuf (ö. 183/987), yetimin malını zarardan korumak için vasinin rüşvet dahi verebileceği görüşündedir.⁵⁸

Sulhun meşru bir akit olduğunu gösteren “*Helâli haram kılan yahut haramı helâl kılan sulh dışında, Müslümanlar arasında sulh caizdir*”⁵⁹ hadisindeki “*haram ve helâl*”, ebedi olarak haram veya helâl olan, haram veya helâllığı sulhtan sonra da devam eden şeyler hakkındadır.⁶⁰

İnkâr üzerine sulhun caiz olduğu, tercihe daha uygundur. Çünkü inkâr hâlinde yapılan sulhun kapılarını kapatmak, insanlar arasında düşmanlık ve husumetin çoğalmasına sebep olur. Hâlbuki hâkimlerin vazifesi, insanların muamelelerinin mümkün olduğu sürece cevazına hükmederek⁶¹ insanlar arasında meydana gelen anlaşmazlık ve düşmanlıkları çözüme kavuşturmaktır.

İnkâr üzerine sulhun caiz oluşunun tercih edilmesinin diğer bir sebebi de şudur: Sulh olmadan önce davalının malı davacıya, davacının malı da davalıya haram iken, sulh akdiyle helâl olmaktadır. Bu mesele bu şekilde kabul edilmediği takdirde borç doğuran satım ve kira sözleşmesi gibi akitlerin de caiz kabul edilmemesi gerekir. Çünkü satım sözleşmesinde satın alınan mal alıcı için, bedel de satıcı için haram iken; akit neticesinde satın alınan mal alıcıya, bedel de satıcıya helâl olmaktadır.⁶² Bu konu şu şekilde de açıklanabilir: Sulh akdi genellikle iddia edilen hakkın bir kısmı üzerinde yapılmaktadır. Davacının alması gereken diğer kısım, sulh akdinden önce kendisine helâl iken, sulh akdinden sonra haram olmaktadır. Davalının ise elinde tuttuğunu sulh akdinden önce davacıya vermemesi haram iken, sulh akdinden sonra helâl olmaktadır.⁶³ Aynı şekilde kira sözleşmesinde kiralanan menfaat kiracıya, bedel mülk sahibine haram iken, yapılan akitle kiralanan menfaat kiracıya, bedel de mülk sahibine helâle dönüşmektedir.

Kısaca inkâr üzerine sulh, davalının davacının iddiasını kabul etmediği halde davaya son vermek amacıyla karşılıklı olarak anlaşmak suretiyle yaptıkları sulh akdidir. Mezheplerin bu tür sulh akdinin caiz olup olmadığı konusunda farklı mütalaaları vardır. Ancak inkâr üzerine sulh akdinin caiz

⁵⁷ Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 131; Aynî, a.g.e., c. IX, s. 5; Mubarekfürî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm (ö. 1353/1935), *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'î't-Tirmizî*, I-X, Dâru'l-Fikr, b.y., t.y., s. 565; Adevî, Safau'd-Davvî Ahmed, *İhdâu'd-Dibâce bi Şerhi Süneni İbni Mâce*, I-V, 1. b., Mektebetü Dâri'l-Yakîn, Bahreyn, 1422/2001, c. III, s. 264-266.

⁵⁸ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 31; Aynî, a.g.e., c. IX, s. 5-6.

⁵⁹ Tirmizî, *Ahkâm*, 17; Ebû Davud, *Akdiye*, 12.

⁶⁰ Sehârenfûrî, Halil Ahmed (ö. 1346/1927), *Bezlu'l-Mechûd fî Halli Ebi Davud*, I-XX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., c. XV, s. 272.

⁶¹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 473.

⁶² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 6; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 31.

⁶³ Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 48-49; Kâdizâde Efendî, a.g.e., c. VIII, s. 427-428.

olmadığına dair açık ve net bir nass bulunmamaktadır. Ayrıca en çok tartışma ve çekişme, iddia edilen davanın inkâr edilmesinde yaşanmaktadır. Bütün bunlara binaen inkâr üzerine sulh akdinin caiz kabul edilmesi gerekir. Aksi halde toplum içerisinde huzur ve emniyeti temin etmek zorlaşabilir.

c. Sükût Üzerine Sulh

Sükût üzerine sulh, davalının dava konusunu ikrar veya inkâr etmeyip susması hâlinde yapılan sulhtur.⁶⁴ Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler bu çeşit sulhu kabul ederken,⁶⁵ Şâfiîler ve Zâhirîler, inkâr üzerine sulhtaki gerekçelere dayanarak kabul etmemişlerdir.⁶⁶

Sulh çeşitlerinin ele alındığı bu bölümde görüldüğü gibi sulh akdi, yapıldığı yer ve mahiyet açısından kısımlara ayrılmaktadır. Yapıldığı yer açısından mahkeme dışında sulh ve mahkeme esnasında sulh diye iki bölümde incelenmektedir. Mahkeme dışında taraflar kendi aralarında kendi kendilerine veya bir başkasının yardımı ile sulh anlaşması yapabilirler. Mahkemede de hâkim, aralarındaki ihtilafı sulh yoluyla anlaşıp çözüme kavuşturmaları için taraflara teşvikte bulunabilir. Ancak bunun mahkemenin ve hâkimin itibarını zedeleyecek tarzda olmaması gerekir. Mahkeme dışında yapılan sulh akdinin mahkemede veya şahitler huzurunda tespit edilmesi, daha sonra çıkabilecek ihtilafı önleme açısından önemlidir.

C- Sulh Akdinin Rükun Ve Şartları

Bir akdin kurulabilmesi için birtakım unsurları taşıması gerekir. Bu unsurlardan, varlığı kendi varlığına bağlı olan ve onun yapısından bir parça teşkil edene “rükûn”, varlığı kendi varlığına bağlı olmayan ve onun yapısından bir parça teşkil etmeye ise “şart”⁶⁷ denmektedir. Bir akdin rükünü ve şartları konusunda Hanefîler ile diğer mezhepler arasında görüş ayrılığı vardır. Hanefîler, akdin rükünü olarak, akdi yapan tarafların irade beyanı olan icap ve kabulü görürken,⁶⁸ Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler ise icap ve kabulle beraber akdin taraflarını, konusunu

⁶⁴ Cürcânî, a.g.e., s. 209; Kudûrî, a.g.e., s. 121; Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 129; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 425; *Mecelle*, Mad., 1535.

⁶⁵ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 466-467; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 422; Karâfî, Şihabuddîn Ahmed b. İdris, *ez-Zehîra*, I-XIV, 1. b., Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1994, c. V, s. 347; İbnu'l-Cevzî, a.g.e., a.y.; Düceylî, Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Yusuf b. Muhammed b. Ebi's-Seriy, *el-Vecîz fi'l-Fıkhı alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Mektebetü'r-Rüşd, Mekke, t.y., s. 204; Aynî, a.g.e., c. IX, s. 3; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 289.

⁶⁶ İbn Hazm, a.g.e., c. VIII, s. 160; Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 400.

⁶⁷ Leknevî, Muhammed b. Nizâmüddîn Muhammed es-Sehâlevî, *Fevâtihu'r-Rahamût bi Şerhi Müsellemi's-Sübût*, I-II, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2002, c. I, s. 350; Zeydân, Abdülkerîm, *el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh*, 15. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1427/2006, s. 59-60.

⁶⁸ Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 6; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 423.

ve bedelini de akdin rükünleri arasında saymaktadırlar.⁶⁹ Hanefiler, akdin tarafları, konusu ve bedeli ile bunlarda bulunması gereken şartları, akdin şartları başlığı altında değerlendirmektedirler.⁷⁰

1. Rüknü

Sulh akdinin rüknü, akdin tarafların irade beyanını ifade eden “*icap ve kabul*”dür.⁷¹ Sulh akdini yapacak olan taraflardan birisinin rızasına delalet eden söz, fiil ve davranışına *icap*; karşı tarafın irade beyanına ise *kabul* denilir. Mesela; sulh akdinde taraflardan ilk teklifte bulunanın iradesi *icap*, diğerinin iradesi ise *kabuldür*. Mecelle’de bu, şu şekilde ifade edilmektedir: “İcâb, inşâ-yı tasarruf için ibtida söylenilen sözdür ki, tasarruf anıyla isbat olunur.”⁷² “Kabul, inşâ-yı tasarruf için sâniyen/ikinci olarak söylenilen sözdür ki, anıyla akit tamam olur.”⁷³

Hanefiler dışındaki İslam hukukçularına göre *icap*, sonradan söylene bile temlikte bulunacak olan kimsenin sözüdür. *Kabul* ise, önce söylenmiş olsa bile, mülk kendisine devredilecek olan kimsenin sözüdür. Mesela, bir satım akdinde, satıcının irade beyanı prensip olarak “**icap**”; alıcının irade beyanı ise “**kabul**”dür.⁷⁴

Sulh akdi, tabiatı gereği, satım ve kira sözleşmelerinde olduğu gibi kimi zaman iki taraflı, kimi zaman ise ibradaki gibi tek taraflı hukuki muamele sayılmaktadır. Bu özelliği dolayısıyla sulhun rüknü, bazen karşılıklı *icap* ve *kabul*, bazen de sadece *icap* olmaktadır.⁷⁵

Taraflar iradelerini, sulh kelimesini, bunun türevlerinden birini, aynı manaya gelen başka bir kelimeyi, hatta sulh, hangi hukuki işlemin hükümlerine tâbi ise ona delalet eden lafızları kullanarak açıklayabilir.⁷⁶

Şâfiîler, sulh akdinin “*sulh*” lafzı dışında başka bir lafızla da yapılabileceğini kabul etmektedirler. Ancak “*sulh*” lafzı ile yapıldığı takdirde tek

⁶⁹ İbn Rüşd el-Hafid, a.g.e., c. II, s. 170-172; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 6; Derdir, Ebu’l-Berakât Amed b. Muhammed b. Ahmed, *eş-Şerhu’s-Sagîr alâ Akrabi’l-Mesâlik ilâ Mezhebi’l-İmâm Mâlik*, I-IV, Dâru’l-Meârif, Kahire, t.y., c. III, s. 13-14; Buhûtî, a.g.e., c. VII, s.297.

⁷⁰ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 468.

⁷¹ Kâsânî, a.g.e., a.y.; Kâdızâde Efendi, a.g.e., a.y.

⁷² *Mecelle*, Mad., 101.

⁷³ *Mecelle*, Mad., 102.

⁷⁴ Nevevî, *Ravdatu’t-Tâlibîn*, c. III, s. 4; Buhûtî, a.g.e., c. VII, s. 297.

⁷⁵ Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 47; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 423; c. VIII, s. 423; Ali Haydar Efendi, Eminefendizâde Küçük, *Dürrü’l-Hukkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*, I-IV, Hukuk Matbaası, b.y., 1330/1910, c. IV, s. 5.

⁷⁶ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 3.

tarafli muamele tabiatında olanlarda dahi karşılıklı icap ve kabulün gerekli olduğu görüşündedirler.⁷⁷

Bütün akitlerde olduğu gibi sulh işleminde de irade beyanının diğer bir ifadeyle icap ve kabulün karşılıklı rıza ile olması şarttır. Tarafların kendi hür iradeleri ile sulh olmaya karar verip anlaşmaları esastır. Sulh akdi ancak böyle bir durumda sahih olur. Aksi halde sulh gerçekleşmiş olmaz. Örneğin, zorlama ve tehdit ile yapılan sulh akdi, sahih olmaz.⁷⁸ Bir grup insan bir şahsı ölümle tehdit ederek, hasmıyla olan davasından sulha zorlasalar, bu şekilde yapılan sulh işlemi, mükellefin kendi hür iradesiyle olmadığından geçerli olmaz.⁷⁹ Ancak tehdit ortadan kalktıktan sonra tehdit edilen kişi onay verirse, sulh işlemi geçerli hale gelir.⁸⁰

Şâfiîler dışındaki fakihlere göre şüpheye mahal bırakmayacak şekilde rızaya delalet ettiği anlaşılan yazı, dilsizin işareti gibi vesilelerle de irade beyanı geçerli sayılmıştır.⁸¹

Sonuç olarak diğer akitlerde olduğu gibi sulh akdinde de akdin rüknü icap ve kabuldür. Sulh akdi ibra hükmünde ise sadece icapla sulh akdi kurulabilir. İcap ve kabulde sulh kelimesi, türevleri ve bu manayı bildiren başka kelimeler kullanılabilir. Dilsizin işareti ve teâti yoluyla da sulh akdinin yapılması mümkündür.

2. Şartları

Bir akdin sulh akdi olarak kabul edilebilmesi için o akitte, akdi yapan taraflar, akdin konusu ve akdin bedelinin bulunması gerekir. Çünkü bunlardan birisi olmazsa, akit yapılamaz. Şimdi sulh akdinin tamamlanması için gerekli olan akdin tarafları, konusu ve bedeli ile ilgili şartlar üzerinde durulacaktır.

a. Taraflar

Sulh akdi, iki tarafın karşılıklı iradeleri ile gerçekleşir. Bu taraflar özel kişiler olabileceği gibi devletler, şirketler ve kurumlar gibi tüzel kişiler de olabilir. Her iki tarafta birer kişi olabileceği gibi birden fazla kişi ya da heyetler de olabilir. Sulh işleminde taraflardan her birine “*musalih*” denir.⁸²

İslam Hukukunda her şahıs, birtakım haklara sahiptir. Fakat her hak sahibinin tasarruf yetkisi olmayabilir. Bir şahıs irade beyanında bulunduğu bu

⁷⁷ Ramlî, a.g.e., c. IV, s. 386.

⁷⁸ *Mecelle*, Mad., 1006.

⁷⁹ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 3.

⁸⁰ *Mecelle*, Mad., 1006.

⁸¹ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 4-5.

⁸² Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 8.

beyanının geçerli olabilmesi için tasarrufa ehil olması, diğer bir ifadeyle ehliyet şartlarını taşıması gerekir.

Ehliyet, insanın leh ve aleyhindeki haklara sahip olabilmesi ve teklife muhatap olması demektir. İslam Hukukunda ehliyet, vücut ehliyeti ve eda ehliyeti olmak üzere ikiye ayrılır. Büyük-küçük, deli-akıllı bütün insanlar vücut ehliyetine sahiptir. Eda ehliyeti ise, insanın sorumlu olacak şekilde şer'an muteber bazı fiilleri işlemesi ve kendisinden bir kısım borçlandırıcı/ilzam edici meşru tasarruflar sadır olması salahiyetidir. Vücut ehliyeti ve eda ehliyeti kendi içinde tam ve nakıs olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁸³

İslam Hukukunda vücut ve eda ehliyetleri esas olmak üzere insan hayatı çeşitli devrelere taksim edilmiştir. Bu devreler ceninlik, temyiz öncesi küçüklük, mümeyyiz çocukluk, bülûğ ve rüşt devreleridir. Sulh işlemi yapabilmeye açısından tarafların ehliyet durumları tam ehliyetliler, sınırlı ehliyetliler, tam ehliyetsizler olmak üzere üç kısımda ele alınabilir.

Bir kişinin tam ehliyet sahibi olabilmesinin şartı akıllı olmasıdır. Akıllı olmayan kişinin mükellefiyeti olmadığı gibi, onun sözü de herhangi bir hüküm ifade etmez. Bunun için bütün akitlerde olduğu gibi, sulh akdinde de akdi yapan tarafların akıllı olması şarttır. Ancak sulh akdi yapabilmek için erginlik/bülûğ şart değildir.⁸⁴

Tam ehliyet sahibi kişiler her türlü sulh akdini yapabilir. Tam ehliyet sahibi olmakla beraber mal varlığının aşacak derecede borçlu olan kişi, teberru ve ıskat mahiyetinde sulh akdi yapacak olursa, bu sulh akdi, ancak alacaklıların rızasıyla geçerlilik kazanabilir. Aynı şekilde ölümcül bir hastalığa tutulan bir kimse, teberru ve ıskat mahiyetindeki sulh akdi ile mal varlığının üçte birini aşan miktarı elinden çıkaracak olursa, bu sulh akdi de mirasçılarının rızasına bağlı olarak sahih olur.⁸⁵

Noksan (sınırlı) ehliyetliler, henüz akıl baliğ olmayıp temyiz çağında olan çocuklar ve sefih olan büyükler gibi ehliyeti sınırlandırılmış kişilerdir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre noksan ehliyetli kişiler temyiz gücüne sahip olduklarından dolayı yapacağı tasarruflar farklı değerlendirilir. Bunlar tamamen menfaatine, tamamen zararına, menfaat ve zarar ihtimali olan tasarruflardır.

Noksan ehliyetlilerin hibeyi kabul etmek gibi tamamen menfaatine olan tasarrufları, hukuken geçerlidir. Borçtan aklanma ve hibeyi kabul hükmünde olan sulh akdi onlar hakkında geçerli tasarruflardandır. Noksan ehliyetlilerin bu tür tasarrufları, kanuni temsilcilerinin muvafakatine gerek olmaksızın geçerli olur.

⁸³ Buhârî, Alâuddîn Abdulazîz b. Ahmed, *Keşfu'l-Esrâr an Usûli Fahri'l-İslâm el-Bezdevî*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, c. IV, s. 335 vd.

⁸⁴ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 468; İbn Âbidîn, a.g.e., c. VIII, 405; *Mecelle*, Mad., 1539.

⁸⁵ Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 392.

Noksan ehliyetlilerin ibra hükümlerine tabi sulh işleminde alacağının bir kısmını ıskat eden taraf veya hibe hükümlerine tabi sulh işleminde hibe eden taraf olma gibi tamamen zararına olan işlemleri, kanuni temsilcileri muvafakat etsin veya etmesin geçersizdir. Noksan ehliyetlilerin satım veya kira sözleşmesi hükümlerine tabi sulh akdi gibi hem menfaate hem de zarara ihtimali olan işlemleri, noksan ehliyetli bir kimse tarafından yapıldığı takdirde “mevkûf” olarak sahihtir. Bu kimsenin kanuni temsilcisi muvafakat ederse geçerli, muvafakat etmezse geçersizdir.⁸⁶

Şâfiilere göre sulh akdi yapabilmek için kişinin tam eda ehliyetine sahip olması gerekir. Noksan ehliyetliler adına, menfaatlerine olmak şartıyla, kanuni temsilcileri sulh işlemi yapabilirler.⁸⁷

Mümeyyiz olmayan küçük çocuklar ve akıl hastaları gibi irade beyanları muteber olmayan tam ehliyetsiz kimseler ise, haklarını kullanma ehliyeti de denilen fiil ehliyetine sahip olmadıkları için hiçbir sulh işlemine taraf olamazlar. Ancak zararlarına olmamak kaydıyla bunlar adına veli ve vasîleri sulh olabilirler. Tam ehliyetsizlerin bizzat yapacakları sulh işlemleri hükümsüzdür.⁸⁸

b. Konusu

“*Musalahun anh*” veya “*müddeâ bih*” şeklinde ifade edilen sulh konusu, üzerinde hukuki anlaşmazlık bulunan mal, menfaat veya hakka denir. *Menkul veya gayrimenkul mal, zimmetteki alacak (deyn), menfaat veya hak* sulh konusu olabilir.⁸⁹

206

Bunların sulhun konusu olabilmesi için bazı şartları taşıması gerekir. Bu şartlar, sulha konu olan şeyin kul hakkı olması, belirli olması ve akit yapanın mülkiyetinde olması başlıkları altında toplanabilir. Şimdi bunlar maddeler hâlinde incelenecektir.

(1) Kul Hakkı Olması Şarttır

Sulha konu olan şeyin tarafların üzerinde tasarrufa yetkili oldukları, kişilere has mal, hak ve menfaatler gibi kul hakkı ile ilgili olması gerekir.⁹⁰ Çünkü hak sahipleri kendi isteklerine bağlı olarak bu tür haklarından bir bedel karşılığında veya karşılıksız olarak vazgeçebilirler. Mesela, mülkiyet hakkına konu olabilen otomobil, ev, arsa gibi temellüke elverişli mallar; ev, dükkân, alet ve araçları kullanma gibi menfaatler; hizmet akdine konu olabilen belirli işlerin

⁸⁶ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 18-20.

⁸⁷ Şirbîni, a.g.e., c. II, s. 226.

⁸⁸ Şirbîni, a.g.e., c. II, s. 12; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 18.

⁸⁹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 472.

⁹⁰ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 483.

taahhüdü, vârislerin terikedeki alacakları; zimmetlerdeki alacaklar/deyn sulh konusu olabilir.

Allah hakkı ile ilgili konularda sulh akdi yapılamaz. Allah hakkı, belirli bir kişinin menfaatine bakılmaksızın toplumun menfaatini gerçekleştirmeyi ve toplumdaki kamu düzenini korumayı hedef alan hükümlerdir. Hiç kimsenin feragat etmeye yetkili olmadığı ve yerine getirilmesinde de gevşeklik gösteremediği bu tür haklar sulha konu olamazlar. Örneğin, zekât, namaz, sadaka-ı fitır, oşür gibi ibadet nitelikli fiiller; zina, içki içme, yol kesme, hırsızlık gibi suçlara verilecek had cezaları; yemin, zihar, yanlışlıkla adam öldürme gibi fiillerin kefaretları Allah hakkı ile ilgili oldukları için taraflar arasında herhangi bir sulh işlemine konu olamaz.⁹¹

Kendisinde Allah hakkı ile kul hakkı birlikte bulunmakla beraber kul hakkının galip olduğu hükümler vardır. Örneğin, kasten adam öldürme fiiline karşılık kısas cezası uygulanır. Bu hüküm, kamu menfaatinin ve yaşama hakkının korunması, güvenliğin sağlanması ve suç oranının azaltılması yönüyle Allah hakkı; maktulün yakınlarının kin, öfke ve intikam hissini yatıştırılması/hafifletilmesi yönüyle ise kul hakkı ile ilgili olmaktadır. Öldürme fiili, daha çok mağdurun şahsı ile ilişkili olduğu için kısas hükmünde kul hakkı galip sayılmaktadır. Buna binaen kasten adam öldürmede maktulün yakınları kısas hakkından vazgeçip katilin yakınlarından diyet veya herhangi başka bir şey almak üzere sulh akdi yapabilirler.⁹²

Allah ve kul hakkını birlikte içermekle beraber Allah hakkının daha galip olduğu haklar üzerinde sulh yapılamaz. Örneğin, namuslu kadın ve erkeklere zina iftirasında bulunan veya nesebi inkâr eden kişiye ceza olarak seksen sopa (celde) vurulur. Buna “*hadd-i kazif*” denir. Bu şekilde iftira, mağdurun namusunu lekeler ve ailesi ve toplum nazarında onun itibarını sarsar. İftira atan kişinin cezalandırılmasıyla mağdurun şeref ve itibarı yeniden iade edilir ve namusuna atılan leke temizlenmiş olur. Bu suç, bu yönüyle kul hakkına girmektedir. Kazif haddinin uygulanması, namusları muhafaza ettiği gibi toplumu da fitne ve fesattan korur. Ayrıca bu ceza, iftira atan kişiler için caydırıcı olur. Bu suç, bu yönüyle de Allah hakkını yani kamu hakkını ilgilendirmektedir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre burada Allah hakkı daha üstündür. Dolayısıyla zina iftirasına uğrayan kişi, bu husustaki dava hakkından vazgeçmesi karşılığında sulh yapamaz.⁹³ Şâfiîler kazif cezasında kul hakkının galip olduğunu kabul etmekte ve bunu sulh işlemine elverişli konular arasında saymaktadırlar.⁹⁴

⁹¹ Boynukalın, Ertuğrul, İslâm Hukukunda Sulh, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1992, s. 51-52.

⁹² Kâsânî, a.y; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 296.

⁹³ Aynî, a.g.e., c. IX, s. 17-18.

⁹⁴ Cüveynî, İmâmu'l-Harameyn Abdu'l-Melik b. Abdullah b. Yusuf, *Nihâyeti'l-Matlab fî Dirâyeti'l-Mezheb*, I-XVII, 1. b., Dâru'l-Minhâc, Cidde, 1428/2007, c. XVII, s. 214.

Bir kimse hırsızlık suçunu işleyen birini yakaladığında onunla bu durumu yetkililere bildirmeme karşılığında veya kendi aleyhine tanıklık edecek kimse ile şahitlikten çekilmesi karşılığında sulh yapsa, bu sulh işlemi de geçerli olmaz. Çünkü burada da Allah hakkı galiptir.⁹⁵

(2) Belirli Olması

Hanefilere göre sulhun konusunun belirli olması, -teslim ve tesellüme ihtiyaç duyulan yer hariç- sulh akdinin caiz olması için şart değildir. Nitekim bir kimse, başka birine karşı bir “ayn”da miktarı belirsiz bir hakkı olduğunu iddia ettiğinde, karşı tarafın bunu kabul veya inkâr etmesi hâlinde malum bir miktar mal üzerinde sulh yapsalar, bu sulh geçerli olur. Çünkü sulh, karşılıklı bedel değişimi/ivaz şeklinde olduğu gibi hakkı düşürme, ondan vazgeçme/ıskat şeklinde de olabilir. Burada sulh konusu meçhul olduğu için yapılan muamelenin mübadele niteliğinde olması düşünülemez. Buradaki sulh işlemi, satım sözleşmesi hükmünde değil, ıskat ve ibra hükmündedir.⁹⁶

Kişi, miktarını bildiği halde bir hakkın tamamından veya onun bir kısmından vazgeçebildiğine göre, miktarını bilmediği şeyden fedâkarlık yapması daha tabiidir. Zira bu gibi durumlarda sulh yapılmazsa o hak tamamen zayi olabilir.

Teslim ve tesellüme ihtiyaç duyulan yerde sulhun konusunun belirli olması gerekir. Aksi takdirde sulh akdi caiz olmaz.⁹⁷ Mesela, A'nın ne olduğunu belirtmeksizin B'nin evinde kendisine ait bir hak bulunduğunu iddia etmesinden sonra, A'nın B'ye bir sulh bedeli vermesi, B'nin de A'ya iddia ettiği şeyi vermesi şeklinde yapılan sulh, caiz değildir. Çünkü burada, A'nın iddia ettiği şey malum değildir. Diğer bir ifadeyle B'nin A'ya vereceği şey belli değildir. Ancak böyle bir davada, B'nin, A'ya belli bir miktar sulh bedeli vermesi ve A'nın iddia ettiği şeyin de B'de kalması şeklinde yapılan sulh sahihtir.⁹⁸

Mâlikîlere göre de bilinmesi mümkün olmayan durumlarda meçhul olan bir şeyden sulh yapmak caizdir. Ancak taraflardan birinin araştırarak öğrenme imkânı olursa, bu imkânı kullanmadan sulh yapması caiz olmaz. Bütün araştırmalara rağmen miktarın bilinemediği durumda yapılan sulh, bir nevi helâlleşme manası taşıdığı için sahih olur. Mesela, mirasçılardan biri, mirastan belirli bir pay alarak mirastan çıkmak istediğinde, mirasın tamamının ne kadar olduğu varislerce bilinmelidir ki muamele sahih olsun. Bunu bilme imkânı

⁹⁵ Semerkandî, Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed (ö. 539/1144), *Tuhfetü'l-Fukahâ*, I-III, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405/1984, c. III, s. 256; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 30-31; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 295; İbn Âbidîn, a.g.e., c. VIII, s. 408.

⁹⁶ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 485.

⁹⁷ Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 50; *Mecelle*, Mad., 1547.

⁹⁸ Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 424.

olmazsa, yapılan sulh, her ne kadar meçhulden malum üzerine sulh olsa da caiz olur.⁹⁹

Hanbelîlere göre de bilinmesi mümkün olmadığında meçhul bir şeyden belirli bir şey üzerine sulh yapmak caizdir.¹⁰⁰ Sulhtan sonra malı verenin karşı tarafa “Eğer hakkından fazla aldıysan helâl olsun”; alanın da, “Eğer alacağım bundan fazla ise, kalanı sana helâl ettim”, demek suretiyle helâlleşmeleri daha iyi olur. Nitekim konuya esas teşkil eden yukarıda kaydedilen “*Gidin, durumu araştırın, taksim edin, kur’a çekin sonra da helâlleşin*”¹⁰¹ hadisi de bunu öğütlemektedir.¹⁰²

Şâfiîler ise, meçhul bir şeyden belirli bir şey üzerine sulh yapmayı, meçhul bir şeyi belirli bir şeyle satmak hükmünde değerlendirerek caiz görmemektedirler.¹⁰³

Zâhirîler de meçhul bir şeyden sulh yapılmasını caiz görmezler. Onlara göre meçhul bir şeyde rıza yok sayılır. Cenab-ı Hak, karşılıklı rıza olmaksızın yapılan muameleyi yasaklamıştır. Çoğu kere kişi, hakkının daha az olduğunu zannedince bu sulha razı olur, ama alacağının sulh bedelinden daha çok olduğunu öğrenince buna pişman olur.¹⁰⁴

Taraflardan birinin dava konusu şeyin miktarını bildiği halde daha kârlı çıkabilmek için bunu gizlemesi, bir haksızlık ve dinen mesuliyeti gerektirir. Sulh konusunda esas olan, onun belirli olmasıdır. Ancak, bilinmesi mümkün olmayan yerlerde helâlleşmek kaydıyla, taraflardan hiçbirinin bilemediği meçhul bir şeyden belirli bir şey üzerine sulh yaparak meseleyi çözüme kavuşturmanın daha uygun olacağını düşünülebilir. Çünkü meselenin başka bir şekilde çözülmesi mümkün değildir. Gönüller de ancak böyle bir muamele ile huzur bulur.

(3) Akit Yapanın Mülkü veya Hakkı Olmalı

Sulh konusu olan şeyin sulh akdini yapan kişiye ait olması gerekir. Sulh konusu, sulh akdini yapan kişinin değil de başka birinin hakkı olursa, yapılan sulh akdi geçerli olmaz.¹⁰⁵ Mesela, kocasından boşanmış bir kadın, kocasının yanındaki bir çocuğun kendinden doğma olup kocasına ait olduğunu iddia ettiğinde, koca bunu kabul etmemekle birlikte bu nesep davasından bir mal karşılığında sulh olsalar, bu muamele caiz olmaz. Çünkü buradaki sulh konusu nesep davası karı-kocanın değil, çocuğun hakkıdır. Başkasına ait bir haktan sulh

⁹⁹ Haraşî, a.g.e., c. VI, s. 7.

¹⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 22-23; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 286.

¹⁰¹ Müslim, Akdiye, 3; Ebû Davud, Akdiye, 7.

¹⁰² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 22.

¹⁰³ Şâfiî, a.g.e., c. IV, s. 463-464.

¹⁰⁴ İbn Hazm, a.g.e., c. VIII, s. 165-166.

¹⁰⁵ *Mecelle*, Mad., 1546.

yapmak ise caiz değildir.¹⁰⁶ Aynı şekilde bir şuf'adar kendisine ait şuf'a hakkından vazgeçerek gayrimenkulu müşteriye teslim etmek üzere herhangi bir mal karşılığında sulh yapsa, bu sulh batıl olur. Çünkü şuf'a, sulh yapan kişinin hakkıdır ama satılan mal ona ait bir mülkiyet değildir. Sadece orayı öncelikle alma hakkı vardır. Bu hakkına karşılık sulh akdi yapamaz. Şuf'adar şuf'a hakkından vazgeçmesi karşılığında sulh yapmak isterse, şuf'a hakkından vazgeçmiş sayılır. Bu şekilde yapılan sulh akdi batıl olduğundan sulh bedeli olarak aldığı malı geri vermesi gerekir.¹⁰⁷

Şu hâlde *menkul veya gayrimenkul mal, zimmetteki alacak (deyn), menfaat veya hak* sulhun konusu olabilir. Ayrıca sulh konusunun kul hakkı ve kul hakkının galip olduğu haklarla ilgili olması gerekir. Allah hakkı ve Allah hakkının galip olduğu haklar sulha konu olamaz. Bir konuda Allah hakkının mı, kul hakkının mı galip olduğu ile ilgili mezhepler arasında görüş farklılığı bulunmaktadır. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre sulh akdinin sahih olması için sulhun konusunun malum olması şart değildir. Ancak teslim ve tesellüme ihtiyaç duyulan yerde Hanefîler sulh konusunun malum olmasının gerektiğini kabul etmektedirler. Şâfiî ve Zâhirîler ise sulhun konusunun malum olmasını şart koşmaktadırlar. Ayrıca, sulh konusu olan şey sulh akdi yapan kişiye ait bir mülk veya hak olmalıdır.

c. Bedeli

Tarafların her ikisine de borç yükleyen sulh işlemlerinde sulh konusunun karşılığı olarak davalının taahhüt ettiği şeye "*musalahun aleyh*"¹⁰⁸ yani sulh bedeli denir.

210

Satım sözleşmesinde semen, icare sözleşmesinde ücret olması caiz görülen ve sulh yapan kişinin sahip olduğu belirli mal, menfaat ve haklar, sulh bedeli olabilir. Bu anlamda İslam'a göre yenilmesi, içilmesi, kullanılması ve kendisinden yararlanılması mübah olan ve elde edilebilen mütakavvim her türlü mal, sulh bedeli olabilir.¹⁰⁹

Sulh bedelinin belli olması gerekir.¹¹⁰ Çünkü sulh bedeli belli olmadığı takdirde yapılan sulh akdi geçerli olmaz.¹¹¹ Ölçülebilen veya tartılabilen ancak miktarı belli olmayan bir mal karşılığında sulh akdi yapıldığında, teslim gerçekleşmeden önce taraflar birbirlerinden ayrıldıkları takdirde, yapılan sulh akdi geçersiz olur. Çünkü burada bedellerin ikisinin de zimmet borcu olduğu bir işlem söz konusudur. Ancak sulh bedelinin belirli olduğu bir durumda teslim

¹⁰⁶ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 485; Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 139; Zeylâî, *Tebyînu'l-Hakâik*, c. V, s. 37.

¹⁰⁷ Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 254; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 296; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 60.

¹⁰⁸ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 8.

¹⁰⁹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 482.

¹¹⁰ Kâsânî, a.y.; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 56.

¹¹¹ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 56.

gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrılmaları hâlinde sözleşme geçerli olur. Böyle bir durumda taraflar, sarf akdi olmayan ve bedellerden birisinin eşya (ayn) borcu olduğu bir işlem sonucunda birbirlerinden ayrılmış demektir.¹¹²

Sulh bedeli, sulh konusu aynı cinsten olmadığı takdirde, yapılan sulh anlaşması ivaz/karşılıklı bedel değişimi olur. Bu şekilde ivaz/karşılıklı bedel değişimi mahiyetinde yapılan sulh akdinde sulh bedelinin sulh meclisinde teslimi şarttır. Sulh bedeli sulh meclisinde teslim edilmediği takdirde, yapılan sulh anlaşması batıl olur.¹¹³

Sulh konusu ile sulh bedelinin her ikisinin 100 000 olması gibi, sulh bedeli ile sulh konusunun miktarı aynı olduğu takdirde, davacı davalıdan alacağına tamamını tahsil etmiş kabul edilir. Sulh konusunun 100 000, sulh bedelinin ise 110 000 olması gibi, sulh bedelinin sulh konusundan daha fazla olması hâlinde, faiz söz konusu olacağından, bu şekilde yapılan sulh akdi caiz değildir.¹¹⁴

Sulh konusu vadeli ise, sulh bedelinin peşin olması caiz değildir. Mesela, altı ay sonra ödenecek olan 100 000 borçla ilgili olarak peşin ödenmek üzere 70 000 yapılan sulh anlaşması sahih değildir. Çünkü burada 30 000 indirim, ödemenin altı ay öne alınması karşılığında yapılmaktadır. Bu ise faizdir. Ancak vadesi gelmiş bir borcun vadesini uzatmak üzere sulh anlaşması yapılması hâlinde, bu muamele caizdir. Çünkü burada alacaklı peşin alma hakkından kendisi vazgeçmektedir.¹¹⁵

Alacaklı ile borçlu, vadesi gelmiş bir alacağı ile ilgili olarak, hem vadeyi uzatmak hem de alacağından bir miktar düşürmek üzere sulh anlaşması yaptıkları takdirde, bu sulh akdi caizdir. Çünkü burada alacaklı, hem peşin alma hakkından hem de alacağı miktarın bir kısmından vazgeçmektedir.¹¹⁶

Dava edilen şeyin tamamının teberru veya *ıskatı* mahiyetinde olan sulh işlemlerinde davalıya herhangi bir borç yüklenmediğinden sulh bedeli söz konusu olmaz.

Netice olarak sulh akdinin hükmen tabi olduğu akitlerde bedel olabilen şeyler, sulh akdinde de bedel olabilmektedir. Bedelin herhangi bir tartışmaya sebep olmayacak derecede belirli olması şarttır. Vadesi gelmiş bir borcun sulh konusu olmasına karşılık sulh bedeli vadeli olabilir. Fakat sulh konusu vadesi gelmemiş bir borç olduğunda sulh bedeli peşin olamaz. Tam ibra ve ıskat hükmünde olan sulh işlemlerinde herhangi bir sulh bedeli bulunmamaktadır.

¹¹² Serahsî, a.g.e., (Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Nüshası, No: 384), s. 643/1.

¹¹³ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 57.

¹¹⁴ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 473-474; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 36.

¹¹⁵ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 57.

¹¹⁶ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 58.

D- Sulh Akdinin Hukuki Sonuçları

Her akit gibi sulh akdi de, çeşitli hukuki sonuçlar doğurur. Bunlar anlaşmazlığın sonlanması ve sulha konu olan ekonomik değerlerin mülkiyetinin naklinden ibarettir. Dolayısıyla sulh ile dava ve dava hakkı düşer. Yine üzerinde sulh olunan bedel hak sahibinin mülkiyetine geçer. Diğer yandan taraflar, sulhun, bu sonuçların gerektirdiği yükümlülük ve sorumlulukları yerine getirmek mecburiyetindedir. Bir başka deyişle anlaşmazlığı sonlandırmak ve sulh olunan bedelin mülkiyetini hak sahibine devretmekle yükümlü olur.

1. Dava Hakkının Düşmesi

Rükün ve şartlarına uygun olarak meydana gelen sulh akdi, taraflar arasındaki çekişme ve anlaşmazlığı sona erdirir. Dava konusu sona erdiği için hak iddiasında bulunan kişinin bunu tekrar dava etme hakkı ortadan kalkar.¹¹⁷ Hatta davacı, sulh akdinden sonra herhangi bir delil ortaya koysa bile, bu delile artık itibar edilmez.¹¹⁸

Bu hükmün birkaç istisnası vardır. Onlardan biri de, inkâr üzerine yaptığı sulh akdinden sonra davacının herhangi bir delil getirmesi durumunda - akit esnasında bilmediğine dair yemin ettiği takdirde - bu delile göre yeniden hüküm verilebilir. Çünkü sulh akdi esnasında bildiği halde delili ortaya koymaması, onun sulh akdini rızasıyla yapmış olduğunu gösterir.¹¹⁹

2. Mülkiyet veya Menfaatin Nakli

212

Sulh akdi taraflar için birtakım borçlar ve haklar doğurur ve bunlar, sulh akdinin tabi olduğu hukuki işleme göre değişir. Bir bedel karşılığında yapılan satım sözleşmesi ile karşılıksız mal temlik amacıyla yapılan hibe hükümlerine tabi sulh akdinin hukuki sonucu, mülkiyetin naklini gerektirir. Kira gibi bedelli veya ariyet gibi bedelsiz olarak menfaat temlik için yapılan işlemlerin hükümlerine tabi olan sulh akdinin hukuki sonucu ise menfaat mülkiyetinin naklini gerektirir.

Sulh akdiyle taraflardan birisi mal veya menfaate bir bedel karşılığında malik oluyorsa, bu bedelin mülkiyeti de diğer tarafa geçmektedir. *Hizmet ve iş sözleşmeleri* hükümlerine tabi olan sulh akdi, belirli işlerin edasını borçlandırmaktadır. Bazı hakların *ıskatı* mahiyetinde olan sulh akdi ise hak sahiplerinin bu haklarını düşürmekte, borçluların zimmetini de bu haklardan kurtarmaktadır.¹²⁰

¹¹⁷ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 492; Buhûtî, a.g.e., c. III, s. 390; *Mecelle*, Mad., 1556.

¹¹⁸ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 496.

¹¹⁹ Meccâcî, a.g.e., c. II, s. 540.

¹²⁰ Meydânî, a.g.e., c. II, s. 163.

Satım sözleşmesi hükümlerine tabi bir sulh akdinde, satıcı hükmündeki tarafın sulh konusu olan malı teslim etme ve mal kusurlu çıkarsa geri alma borcu, sulh bedelini isteme hakkı; müşteri hükmündeki tarafın ise bedeli ödeme borcu, mebi' (satılan mal) hükmündeki sulh konusu malı isteme hakkı, kusurlu çıktığında geri verme hakkı doğar. Bütün bunları göz önünde bulundurarak aralarındaki sulh akdinin gereklerini yerine getiren taraflardan birisi sulh konusu olan mala, diğeri ise sulh bedeline sahip olur.¹²¹

İkrar üzerine sulh işleminde, sulh bedeli ve sulh konusunun her ikisinin de akar olması hâlinde her ikisinde, birinin akar olması hâlinde ise sadece akar olanda şuf'a hakkı söz konusu olur. İnkâr hâlindeki sulhta ise sadece sulh bedelinde şuf'a söz konusu olur. Bu iki sulh işlemindeki farklı hükümlerin temelini, onların satım sözleşmesine benzeyip benzemediği teşkil eder. Satım sözleşmesine benzeyen yerde şuf'a hakkı söz konusu iken benzemeyen yerde şuf'a hakkından bahsedilemez. İkrar üzerine sulhta sulh işlemi her iki taraf için satım sözleşmesi hükmündedir. Ancak inkâr üzerine yapılan sulh işleminde bu muamele, davacı hakkında satım sözleşmesi hükmünde iken, davalı hakkında satım sözleşmesi hükmünde değildir. Çünkü davalı, borçlu olduğuna inanmamakla birlikte yargılanma külfetinden kurtulmak veya yemin etmemek için bir miktar malını feda etmektedir. Dolayısıyla bu işlem, onun hakkında satım sözleşmesi hükmünde değildir.¹²²

Sulh bedeli olarak herhangi bir malın belirlenmesi suretiyle inkâr üzerine sulh akdi yapıldıktan sonra davalı, davacının iddiasını ikrar ettiği takdirde, yapılan sulh akdi fesh edilmez. Çünkü bu ikrar, sulh akdinin ivazlı/karşılıklı bedel değişimi şeklinde yapıldığını göstermektedir. Bu, yapılan sulh akdini ikrar etmek demektir.¹²³

E- Sulh Akdinin Sona Ermesi

Tarafların karşılıklı irade beyanlarıyla kurulan akit, bazen tarafların iradeleri ile veya tarafların bu konuda bir irade beyanları olmadan da sona erebilmektedir. Yine her iki tarafın anlaşım akdi bozmaları suretiyle sonlanabileceği gibi taraflardan yalnız birinin isteği ile de akde son verilebilmektedir.

Sulh akdinde taraflar kendi aralarında yaptıkları sulh akdini *ikâle* yoluyla bozabilirler. Teslimden önce sulh bedelinin *zayi* olması ve taraflardan her ikisinin veya birisinin *ölümü* durumunda sulh akdinin nasıl sona ereceği mezhepler arasında farklı hükümlere tabi tutulmuştur.

¹²¹ Aynî, a.g.e., c. VII, s. 606-607; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 178-179; Buhûtî, a.g.e., c. III, s. 394-395.

¹²² Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 492; *Mecelle*, Mad., 1550.

¹²³ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 496.

1. İkâle

İkâle, tarafların, bir akdi karşılıklı rızalarıyla bozup ortadan kaldırmaları demektir.¹²⁴ Mahiyeti itibariyle ivaz/karşılıklı bedel değişimi mahiyetinde olan sulh akdi, tarafların karşılıklı rızalarıyla sona erdirilebilir.¹²⁵ Fakat ibra ve ıskat mahiyetinde olan sulh akdi bozulamaz.¹²⁶ Çünkü “*Sakit avdet etmez*”¹²⁷ genel kaidesinin hükmü bunu gerektirmektedir.¹²⁸

İkrar üzerine yapılan sulh akdinden sonra, akdin tarafların karşılıklı rızasıyla fesh edilmesi veya sulh bedelinin kusur veya görme muhayyerliğiyle davalıya geri verilmesi veyahut sulh bedelinin bir başka kişiye ait olduğunun ortaya çıkması durumlarında, davacı, dava konusu hususunda davalıya müracaat eder. Yukarıdaki durumların inkâr üzerine sulh akdinden sonra meydana gelmesi halinde ise, davacı, yeniden davasına döner.¹²⁹ Diğer bir ifadeyle davayı yeniden başlatır.

2. Teslimden Önce Sulh Bedelinin Zayi Olması

Bir kimsede bir miktar alacağı olan şahıs, bu alacağıyla ilgili olarak borçlu ile belirli bir mal karşılığı sulh akdi yaptıktan sonra, alacaklı kişi sulh bedeli olarak belirlenen şeyi teslim almadan, o mal borçlunun elinde iken helak olursa, alacaklı, alacağı için borçluya tekrar başvurma hakkına sahip olur. Zayi olan sulh bedeli borçlunun hesabından gider. Çünkü borçlu, sulh bedeli olarak belirlenen o malı alacaklıya teslim edememiştir.¹³⁰

Menkul veya gayrimenkul bir maldan elde edilecek menfaatin sulh bedeli olarak tespit edildiği bir sulh akdinde, menfaat henüz elde edilmeden, o menkul veya gayrimenkul mal helak olursa, bu sulh akdi geçersiz olur. Menfaat mahalli ister kendiliğinden, isterse başkasının fiili ile helak olsun, hüküm değişmez. Bu durumda davacı, tekrar davasına döner. Eğer mal, bir menfaatin bir kısmı elde edildikten sonra telef olursa, o menfaatten elde edilen istifade miktarında dava düşer. Kalan kısım için asıl davaya dönülür. Örneğin, davacının davalının elinde bulunan bir malın kendisine ait olduğu iddiasına karşılık, davalının ikrarı üzerine davalıya ait bir evde davacının belli bir süre oturması suretiyle sulh anlaşması yapıldığında, davacı henüz daha o evde oturmadan ev yansa, ortada sulh bedeli

¹²⁴ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 2. b., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005. s. 241.

¹²⁵ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 494.

¹²⁶ *Mecelle*, Mad., 1558.

¹²⁷ *Mecelle*, Mad., 51.

¹²⁸ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 65.

¹²⁹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 496.

¹³⁰ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 26.

olarak bir şey kalmadığı için sulh akdi batıl olur. Hanefilerden İmam Muhammed (ö. 189/805) ile Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî ve Zâhirîler bu görüştedir.¹³¹

Ebû Yusuf ise, sulh akdinin batıl olup olmayacağına malı telef edene göre belirlenmesi gerektiğini ileri sürerek şöyle demektedir: “Burada telefe kimin sebep olduğuna bakılır. Eğer menfaat mahallinin telefine davalı sebep olmuşsa, sulh işlemi batıl olur. Fakat davacı veya dışarıdan biri sebep olmuşsa, sulh işlemi batıl olmaz. Sulh bedelinin kıymeti ödenmek suretiyle aynı menfaatin temini cihetine gidilir.”¹³²

3. Tarafların Ölümü

Sulh bedeli olarak tespit edilen menfaat elde edilmeden taraflardan biri vefat ederse, Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed’e göre sulh işlemi batıl olur ve asıl davaya dönülür. Kıyas bunu gerektirir. Kira akdinde de hüküm bu şekildedir. Ebû Yusuf’a göre bu durumda davalı veya davacıdan hangisinin vefat ettiğine bakılır. Eğer davalı ölmüşse, sulh işlemi geçersiz olmaz. Davacı, sulh bedeli olan menfaati sulh işleminde belirlenen şekilde kullanır. Davacı vefat ederse, sulh bedelinin niteliğine göre karar verilir. Sulh bedeli, bir evde oturma ise, sulh işlemi geçersiz olmaz. Varisler, bu durumda onun yerine geçer. Fakat sulh bedeli, bir aracın kullanılması gibi kullanana göre farklılık gösteren bir menfaat ise, sulh işlemi geçersiz olur. Çünkü burada varisin davacı yerine geçmesinde davalı zarar görebilir.¹³³

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî hukukçular, taraflardan birinin vefatıyla akdin yine geçerli olacağını ve bu durumda varisin sözleşmeyi yapan taraf yerini alacağını kabul ederler.¹³⁴

Sulh bedelinin davalının emeğiyle yapacağı bir iş olması durumunda davalı vefat ederse, sulh akdi feshedilir.¹³⁵ Örneğin, davacının davalıda “10 000 alacağı olduğu iddiasına binaen davalının davacıya ait bir markette bir yıl işçi olarak çalışması karşılığında sulh akdi yapsalar, ancak bir yıl dolmadan davalı vefat ederse, sulh akdi feshedilmiş olur.

¹³¹ İbn Hazm, a.g.e., c. VIII, s. 168; İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 458; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 13; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 32-33; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 284; Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed b. İyâz (ö. 1360/1841), *Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, I-IV, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, t.y., c. III, s. 160, 163, 165.

¹³² Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 495; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 33.

¹³³ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 495-496; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 44.

¹³⁴ İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 230; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VIII, s. 43-44; Şîrbînî, a.g.e., c. II, s. 457; Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 570-571.

¹³⁵ Tûrî, a.g.e., c. VII, s. 435; Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 571.

Sonuç

Sulh, insanlar arasında ortaya çıkan ihtilaf ve tartışmaları sona erdiren, toplum içerisinde huzur ve barışı sağlayan temel hukuk araçlarından biridir. Tarihin her döneminde Müslümanlar, kendi aralarında ortaya çıkan çekişme ve ihtilafları, Kur'an, sünnet ve selefın uygulamaları ışığında çözüme kavuşturmak için gayret göstermişlerdir.

Sulh, fıkıh mezheplerinde değişik açılardan bakılarak farklı şekillerde tanımlanmış olsa da, taraflar arasında meydana gelen anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için yapılan bir işlem olduğu ittifak edilen ana noktadır.

Anlaşmazlığı gün yüzüne çıkaran etken unsur “*İkrar, inkâr ve sükût*” olabilir. Cumhuriyet hukukunda bunlar arasında ayırım yapılmayıp her üç haldeki sulhu caiz kabul ederken, Şâfiîler ve Zâhirîler sadece ikrar üzerine yapılan sulhun caiz olduğunu, inkâr ve sükût üzerine yapılan sulhun ise caiz olmadığını görüşündedirler. Ebû Hanîfe ise caiz olmaya en layık olan sulhun inkâr üzerine sulh olduğu görüşündedir.

Haksız olduğunu bildiği halde gerçeğe aykırı beyanda bulunup karşı taraftan sulh yoluyla bir şeyler almanın haram olduğunda bütün mezhepler ittifak etmiştir.

Anlaşmazlığa düşenlerin sulh olmaları karşılığında bir bedel almalarında hukuki bir sakınca yoktur. Yargılanma külfetinden kurtulmak, tartışmayı sona erdirmek, belayı bir şekilde defetmek ya da yemin etmemek için bir miktar malını feda ederek sulh yapmak da caizdir.

İnkâr üzerine sulhta davalının davacıya sulh bedeli olarak verdiği mal, farklı düşünenler olmakla birlikte rüşvet olarak kabul edilmemelidir.

Sükût üzerine sulh, hüküm bakımından inkâr üzerine sulh gibi kabul edilmektedir. Çünkü bir iddia karşısında cevap vermeyen kişi iddiayı kabul veya reddetmiş olabilir. Herhangi bir engeli yoksa hukukçuların çoğuna göre iddia edilen şey inkâr edilmiş sayılır. Zira beraati zimmet asıldır ve sakite söz isnad olunmaz.

“*Mahkeme Dışında Sulh*” yapmak mümkün olduğu gibi “*Mahkeme Esnasında Sulh*” yapmak da mümkündür. Hâkim, hüküm vermeden önce taraflara kendi aralarında sulh olarak anlaşmalarını teklif edebilir.

Taraflar, icap ve kabulde iradelerini, sulh kelimesi ile bunun türevleri ve aynı manaya gelen başka bir kelime ile beyan edebilirler. Hatta sulh, mahiyet itibarıyla hangi akdin hükmünde ise, o akit için geçerli olan lafızlarla da irade beyanında bulunabilirler.

Sulh akdinde akdi yapan tarafların akit yapma ehliyetine sahip olması gerekir. Sulh konusu, menkul ve gayrimenkul mal, borç/deyn, menfaat ve hak

olabilir. Yalnız bunların kul hakkı ve malum olması, ayrıca akit yapanın kendi mülkiyetinde olması gerekir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler, bilinmesi mümkün olmayan durumlarda meçhul bir sulh konusuna karşılık belirli bir bedel üzerinde sulh akdi yapılabileceğini kabul etmekle sulhun çerçevesini genişletmişlerdir.

Sulh bedeli, satım sözleşmesinde semen, icâre sözleşmesinde ücret olmaya elverişli, İslam'a göre yenilmesi, içilmesi, kullanılması, kendisinden yararlanılması mubah, mütekavvim, belirli bir mal olması gerekir. Ayrıca sulh bedelinin sulh yapan kişinin bizzat sahip olduğu mal, menfaat ve haklardan olması gerekir gibi şartlar, "bir problemin çözümü yeni problemlere yol açmaması gerekir" ilkesinin uygulamaya yansıyan bir örneğidir.

İvazlı/karşılıklı bedel değişimi mahiyetinde olan sulh akdinde sulh bedelinin sulh meclisinde teslimi şarttır. Sulh konusu vadeli ise, sulh bedelinin peşin olması caiz değildir. Alacaklı, vadesi gelmiş bir alacağının vadesini uzatmak üzere sulh anlaşması yapması hâlinde, bu muamele caizdir. Alacaklı ile borçlu, vadesi gelmiş bir alacak ile ilgili olarak, hem vadeyi uzatmak hem de alacağından bir miktar düşürmek üzere sulh anlaşması yaptıkları takdirde, bu sulh akdi caizdir. Dava edilen şeyin tamamının teberru veya ıskatı mahiyetinde olan sulh işlemlerinde davalıya herhangi bir borç yüklenmediğinden bu gibi durumlarda sulh bedeli söz konusu olmaz.

Sulh akdi, mahiyet açısından en çok *satım akdi* ile ilişki içerisinde bulunmakla birlikte, davacının dava konusu şey yerine, davalının başka bir malını belli bir süre için kiralamak üzere davalıyla anlaşması *icâre* hükmündedir. Davacı, dava konusu para alacağının bir bölümü üzerinde davalıyla sulh anlaşması yaparsa, bu işlem *ibrâ*; davacı, başkasındaki bir ayn'ı dava ettikten sonra bunun bir miktarı üzerinde davalıyla anlaşması hâlinde bu işlem *hibe*; davacı, dava konusu şeyden süresi sınırlı veya sınırsız olarak yararlanmak üzere davalıyla anlaşarsa, bu muamele *âriye*; sulh konusu belirli bir para birimi iken sulh bedeli olarak başka bir para birimi üzerinde anlaşma yapılırsa, bu muamele de *sarf* hükmündedir.

Sulh akdi, tabi olduğu hukuki işleme göre taraflar arasında malın mülkiyetinin veya malın menfaatinden istifade etme hakkının el değiştirmesi, belirli işlerin eda edilmesi ve zimmetin aklanması gibi birtakım haklar ve borçlar doğurmaktadır.

Kaynaklar

AbdulMevcûd, Adil Ahmed, "ve diğerleri", *Tekmiletü'l-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, I-XXVII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007.

Âbî, Salih Abdu's-Semî', *Cevâhiru'l-İklîl*, I-II, el-Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, t.y.

Adevî, Safau'd-Davvî Ahmed, *İhdâu'd-Dîbâce bi Şerhi Süneni İbni Mâce*, I-V, 1. b., Mektebetü Dâri'l-Yakîn, Bahreyn, 1422/2001.

Ahterî, Mustafa b. Şemseddin el-Karahisarî, *Ahteri Kebîr*, I-II, Matbaa-ı Âmira, İstanbul, 1310/1895.

Alîş, Muhammed, *Şerhu Minehi'l-Celîl alâ Muhtasari'l-Allâme Halîl*, I-IV, Dâru Sâdır, b.y., t.y.

Ali Haydar Efendi, Eminefendizâde Küçük, *Düreru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, I-IV, Hukuk Matbaası, b.y., 1330/1910.

Askerî, Ebû Hilâl Hasan b. Abdullah. b. sehl, *el-Furûk fi'l-Luğa*, Thk. Cemal Abdulganî Mudgameş, 2. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1427/2006.

Atar, Fahrettin, *İslâm İcra ve İflâs Hukuku*, Yıldızlar Matbaacılık, İstanbul, 1990.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, *el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye*, I-XII, 2. b., Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1411/1990.

Bâbertî, Ekmelü'd-Dîn Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (ö. 786/1384), *el-Inâye Şerhu'l-Hidâye*, I-VI, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007.

Belâzürî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahya b. Câbir, b. Davud, *Fütûhu'l-Büldân*, Thk. Abdullah Enîs et-Tabbâ', Müessesetü'l-Meârif, Beyrut, 1407/1987.

Boynukalın, Ertuğrul, İslâm Hukukunda Sulh, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1992.

218

Buhârî, Alâuddîn Abdulazîz b. Ahmed, *Keşfu'l-Esrâr an Usûli Fahri'l-İslâm el-Bezdevî*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/869), *el-Câmiu's-Sahih*, I-VIII, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

Buhûtî, Mansûr b. Yunus b. İdris, *Keşşâfu'l-Kinâ' ani'l-İknâ'*, I-XV, Thk. Komisyon, 1. b., Vezâratü'l-Adl fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye, 1427/2006.

Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *el-Büceyrimî ale'l-Hatîb*, I-V, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I-III, 3. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007.

Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, I-VI, Thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, 3. b., Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1404/1984.

Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed b. İyâz (ö. 1360/1841), *Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y.

Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitabu't-Ta'rifât*, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, 2. b., Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1428/2007.

Cüveynî, İmâmu'l-Harameyn Abdu'l-Melik b. Abdullah b. Yusuf, *Nihâyetü'l-Matlab fî Dirâyeti'l-Mezheb*, I-XVII, 1. b., Dâru'l-Minhâc, Cidde, 1428/2007.

Derdîr, Ebu'l-Berakât Amed b. Muhammed b. Ahmed, *eş-Şerhu's-Sagîr alâ Akrabi'l-Mesâlik ilâ Mezhebi'l-İmâm Mâlik*, I-IV, Dâru'l-Meârif, Kahire, t.y.

Devellioğlu, Ferit, *Lûgat*, 11. b., Aydın Kitabevi, Ankara, 1993.

Dumlu, Ömer, *Kur'an'da Salâh Meselesi*, 3. b., DİB Yayınları, Ankara, 2009.

Düceylî, Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Yusuf b. Muhammed b. Ebi's-Seriy, *el-Vecîz fî'l-Fıkhî alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Mektebetü'r-Rüşd, Mekke, t.y.

Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî (ö. 275/889), *Kitabü's-Sünen*, I-IV, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

Ebu'l-Bekâ, Eyyub b. Musa el-Hüseynî el-Kufevî, *el-Külliyât*, 2. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1413/1993.

Emîl Bedî' Yakup, el-Mu'cemu'l-Mufassal fî Şevâhidi'l-Luğati'l-Arabiyye, I-XIV, 1. b., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996, c. II, s. 118.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 2. b., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.

Eşkar, Muhammed Süleyman Abdullah, *el-Mücellâ fî'l-Fıkhî'l-Hanbelî*, I-II, 1. b., Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1419/1998.

Eyüp Sabri Paşa, Kâbe ve Mekke Tarihi (Mir'ât-ı Mekke), Sadeleştiren: Osman Erdem, Fâtih – Osmanlı Yayınevi, İstanbul, t.y.

Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-Luğa*, I-XVII, Thk. Abdulkerîm el-İzbâdî, b.y., t.y.

Feyyûmî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ali, *el-Misbâhu'l-Munîr fî Garîbi's-Şerhi'l-Kebîr*, 1. b., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 1431/2010.

Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, I-IV, 1. b., Dâru'ihyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1412/1991.

Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahman el-Halil b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (el-Fürhûdî), *Kitabu'l-Ayn*, I-VIII, Thk. Mehdi el-Mahzûmî – İbrahim es-Sâmirâî, Dâru'l-Hilâl, b.y., t.y.

Haraşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah, *el-Haraşî Şerhu Muhtasari'l-Halil*, I-VIII, Dâru Sâder, Beyrut, t.y.

Hıcvî, Ebu'n-Necâ Şerefüddîn Musa b. Ahmed b. Sâlim el-Makdîsî, *el-İknâu fi Fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-IV, Thk. Abdullatîf Muhammed Musa es-Subkî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y.

Hımidî, Abdurrahman İbrahim Abdulaziz, *el-Kadâ' ve Nizâmuhu fi'l-Kitab ve's-Sünne*, Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1409/1989.

Hırakî, Ebu'l-Kâsım Ömer b. el-Hüseyn b. Abdullah, *Metnü'l-Hırakî alâ Mezhebi Ebî Abdillâh Ahmed b. Hanbeli's-Şeybânî*, 1. b., Dâru's-Sahâbeti li't-Turâs, Tanta, 1413/1993.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer, *Reddu'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr*, I-XIV, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd - Ali Muhammed Muavvad, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2003.

İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. El-Hasen el-Ezdî, *Cemheretü'l-Luğa*, I-III, Thk. Remzi Münir Ba'lebekî, 1. b., Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987.

İbn Ferhûn, Ebu'l-Vefâ Burhanuddîn İbrahim b. Ali b. Muhammed, *Tebsiratü'l-Hukkâm fi Usuli'l-Akdiye ve Menâhici'l-Ahkâm*, I-II, 1. b., Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kâhire, 1406/1986.

İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî, *el-Muhallâ*, I-XI, 1. b., Matbaatu'n-Nehda, Mısır, 1350/1931.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed, *el-Muğni*, I-XV, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî – Abdulettâh Muhammed el-Hulv, 3. b., Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1417/1997.

-----, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed, *el-Kâfi*, I-VI, Thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hecer, b.y., t.y.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (ö. 275/888), *Sünen*, I-II, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânu'l-Arab*, I-XVIII, 2. b., Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî - Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, Beyrut, 1417/1997.

İbn Müflih, Ebû İshâk Burhânüddîn İbrahim b. Muhammed b. Abdullâh er-Râmînî ed-Dimaşkî, *el-Mübdî' fi Şerhi'l-Mukni'*, I-VIII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.

İbn Nasr, Ebû Muhammed Abdu'l-Vehhâb Ali, *el-Meûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, I-II, Thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1998.

İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafid (ö. 595/1198), *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, I-II, 6. b., Dâru'l-Marife, b.y., 1402/1982.

İbnu'l-Cevzî, Ebû Muhammed Muhyiddîn Yusuf b. Abdurrahman b. Ali et-Teymî el-Bekrî, *el-Mezhebü'l-Ahmed fi'l-Mezhebi'l-İmâm Ahmed*, 2. b., Dâru'l-Müessesesi's-Saîdiyye, Riyad, 2002.

İmrânî, Ebu'l-Hüseyn Yahya b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim (ö. 558/1163), *el-Beyân fi Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, I-XIV, 1. b., Dâru'l-Minhâc, Beyrut, 1421/2000.

İsfehânî, Râgib, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, Thk. Safvan Adnan Davûdî, 4. b., Dâru'l-Kalem – ed-Dâru's-Şâmiye, Dımaşk – Beyrut, 1430/2009.

Kâdızâde Efendi, Şemsuddîn Ahmed b. Kûder, *Netâicu'l-Efkâr fi Keşfi'r-Rumûz ve'l-Esrâr (Tekmiletü Şerhi Fethi'l-Kadîr)*, I-X, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.

Karâfi, Şihabuddîn Ahmed b. İdris, *ez-Zehîra*, I-XIV, 1. b., Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1994.

Kâsânî, Alaüddîn Ebu Bekr b. Mes'ud (ö. 587/1191), *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, I-X, Thk. Ali Muhammed Muavvîd – Adil Ahmed Abdulmevcûd, 2. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.

221

Kudûrî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer, *Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-Fıkhü'l-Hanefî*, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.

Leknevî, Muhammed b. Nizâmüddîn Muhammed es-Sehâlevî, *Fevâtihu'r-Rahamût bi Şerhi Müsellemi's-Sübût*, I-II, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2002.

Meccâcî, Muhammed Sukhâl, *el-Mühezzeb mine'l-Fıkhü'l-Mâlikî ve Edilletüh*, I-III, 1. b., Dâru'l-Va'y – Dâru'l-Kalem, Dımaşk - er-Ruveybe, 1431/2010.

Mecelle.

Merdâvî, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleyman b. Ahmed, *el-İnsâf fi Ma'rifeti'r-Râcihi mine'l-Hilâf*, I-XII, 2. b., Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

Merginânî, Ali b. Bekr, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, I-VIII, İdâratü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Karaçi, 1417/1996.

Mevsilî, Ebu'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtâr*, I-IV, Thk. Şuayb el-Arnaût – Ahmed Muhammed Berhûm – Abdullatîf Hirzullah, 1. b., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dimaşk, 1430/2009.

Mevvâk, Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî el-Gırnâtî, *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari'l-Halil*, I-VIII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1994.

Meydânî, Abdulganî b. Talip, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, I-IV, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

Mubarekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm (ö. 1353/1935), *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi't-Tirmizî*, I-X, Dâru'l-Fikr, b.y., t.y.

Muğniye, Muhammed Cevad, *Fikhu'l-İmâm Ca'feri's-Sâdik*, I-VI, 5. b., Dâru'l-Cevâd, Beyrut, 1404/1984.

Münâvî, Muhammed Abdurraûf, *et-Tevkîf ala Mühimmâti't-Teârîf*, Thk. Muhammed Rıdvân er-Râye, 2. b., Dâru'l-Fikri'l-Muâsır – Dâru'l-Fikr, Beyrut – Dimaşk, 1423/2002.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn İbnu'l-Haccâc (ö. 261/874), *Sahihu Müslim*, I-V, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

Necdî, Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Âsımî, *Haşiyetü'r-Ravdı'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Mustakni'*, I-VII, 1. b., el-Metâbiu'l-Ehliyye, b.y., 1398/1976.

222

Nevevî, Ebû Zekerriyya Yahya b. Şeref, *Ravdatu't-Tâlibîn*, I-VIII, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvid, Dâru Alemi'l-Kütüb, Beyrut, 1423/2003.

Ramlî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed, *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404/1984.

Sâmî, Şemşeddin. Kâmus-u Türkî, Dersaâdet, İstanbul, 1317.

Sâvî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Halvetî, *Bulğatü's-Sâlik li Akrabi'l-Mesâlik*, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y.

Sehârenfûrî, Halil Ahmed (ö. 1346/1927), *Bezlu'l-Mechûd fî Halli Ebî Davud*, I-XX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

Semerkandî, Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed (ö. 539/1144), *Tuhfetü'l-Fukahâ*, I-III, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405/1984.

Sendubî, Hasan, *Şerhu Divani İmrui'l-Kays*, Mısır, t.y.

Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, I-XXXI, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1409/1989.

-----, *el-Mebsût*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Nüshası, No: 384.

Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, I-XI, 1. b., Dâru'l-Vefâ, el-Mensûra, 1422/2001.

Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, *el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmâmi's-Şâfiî*, I-III, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1995.

Şîrbînî, Şemsuddîn el-Hatib Muhammed b. Muhammed, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Marife, Beyrut 1418/1997.

Tarablusî, Ebu'l-Hasen Alauddîn Ali b. Halil, *Muînu'l-Hukkâm fî mâ yetereddedu beyne'l-Hasmeyn mine'l-Ahkâm*, Dâru'l-Fikr, b.y., t.y.

TDK Türkçe Sözlük, 10. Baskı, Ankara, 2005.

Tehânevî, Muhammed Ali el-Farûkî, *Mevsûatü Keşşâfi Istilahâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, I-II, ed. Refik el-Acem, Thk. Ali Dahrûc, 1. b., Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1996.

Tehânevî, Zafer Ahmed, *I'lâu's-Sünen*, I-XXII, İdâratü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Karaşi, 1418/1997.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

Tûrî, Muhammed b. Hüseyin b. Ali, *Tekmiletü'l-Bahri'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-IX, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.

Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali (ö. 460/1067), *el-Mebsût fî Fıkhi'l-İmâmiyye*, I-VIII, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmiyye, Beyrut, t.y.

Yaylalı, Davut, *İslam Hukukunda Sulh*, Taştan Matbaası, İstanbul, 1993.

Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed Murtazâ el-Hüseyinî, *Tâcu'l-Arûs min Cevheri'l-Kâmûs*, I-XL, Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt, 1369/1969.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ömer, *Esâsu'l-Belağa*, I-II, Thk. Muhammed Basil Uyûnu's-Sûd, 2. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010.

Zeydân, Abdulkerîm, *el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*, 15. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1427/2006, s. 59-60.

Zeylaî, Fahrüddîn Osman b. Ali, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-VI, 1. b., el-Matbaatu'l-Kübra'l-Emîriyye, Bulak-Mısır, 1315/1897.